

Yavuz Sultan Selim

Namık Kemâl

MUKADDEME

Sultan Selim-i Evvel'i râmetmeyüp ecel
Fetbetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedi

Yahya Kemal

Kitabın müellifi Namık Kemal'in dediği gibi «Şu devlet-i muazzama-i Osmaniye'nin en büyük adamı Sultan Selim'dir.»

Halife-Padişah Sultan Selim'in yaptığı işler büyük olduğu kadar, manevi dünyası da o nisbette büyüktü. Hatta diyebiliriz ki, manevî dünyası, o muazzamat-ı umur sayılan işlerle kıyas edilse ruhi âleminin vüs'atı bizleri hayretlere gark edecek derecededir. Zaten bu muvakkat dünyadaki hareketlerin nâzımı da o âlem değil midir? Bizi hayrete düşürür dedik. Çünkü bâzı nâdir yaratılışlarda bu âlem o kadar derin ve o kadar bizim gibi insanlar tarafından ihata edilemeyecek derecede yüksektir ki, vâlih ü hayran temâşa etmemek imkânsızdır. İşte o âlemden fışkıran ve taşan beyitlerinden biri:

Murâd-ı her dü cihân herkesî ârzu dâred
Selim âmede bârî be teng-i ez dü cihân

«İki cihân muradı, dünyada ve ukbâda saadette yaşamak, herkesin arzusu ve isteğidir.

Fakat Selim iki cihandan da, dünyadan da ukbâdan da sıkılmıştır»

Bu ulvî ruhun sahibi, onu rızâ-yı ilâhiyi istihsal edecek işlerden başka bir şeyle meşgûl etmemiş, yaratılışın hikmetine muvafık olarak yaşamağa çalışmış, yaşamış bir zattı. Nâil olduğu büyük zaferler böyle bir şahsı gurura elbette sevketmezdi. Nitekim kendisi de bunu,

Düşmen-i siyehdil çe dâñ in hâlet
Feth-i leşker-i mâ zuhûr-ı ilâhîst

«Kara gönüllü düşman benim askerimin zaferlere ulaşmasının, sırf Allahın yardımından başka bir şey olmadığını ne bilsin?»

beytinde ne güzel ifade etmiştir.

Bu dâhi Pâdişah, büyük devlet adamı, büyük asker, büyük âlim ve büyük şâirin hayatını ve, devrini en ince teferruatına kadar cilt cilt, ayrı ayrı kitaplar halinde yazmayı ve kendisinin en büyük emeli olan İslâmı tek noktaya toplamayı onun torunları bulunan bizlere Müsebbib-ül-esbab olan Allahın nasîb etmesini niyaz edelim.

Yavuz Sultan Selim'in büyüklüğünü ve sekiz sene gibi bir zamanda yaptığı işlerin azametini böyle ufak bir kitapçıkda anlatmak imkânsızdır. Fakat haşmetli ve şanlı ve yegâne iftiharımız olan mazimizin, hattâ yakın mazimizin bile bilinmediği, unutturulmak istendiği, tahrif edildiği şu son devirde; neslimize atalarımızın büyüklüğünü, velev ki ufak bir risale ile olsun anlatmak arzusu ve iştiyakı bize bu eseri neşrettirdi.

Kitabın müellifi hakkında Türkiye'de birçok inceleme yapılmış, hakkında birçok şey söylenmiştir. Türkiyenin son 150 senelik mazisinde yapılan işlerin ga-

ripliği, Türk milletinin rağmına meydana getirilen ıslahatların zararları, bu hareketlerde rol alan bazı devlet adamlarının gafleti ve hatta ihaneti; bugün seviyerek söylemek lâzımdır ki, memleketin bütün münevverleri tarafından olmasa bile, şuurlu ve vatansever, mazisini ve milletini bilir vatan evlâtları tarafından farkedilmiş, bilinmiş ve artık tetkik safhasına geçilmiştir.

Namık Kemal bu 150 senelik, büyük bir Türk şairinin tabiriyle, «inkâr devri» içinde yetişmiş fikir adamlarımızdan biridir. Kendisi tahrîr sahasının hemen her nevinde eserler vermiş bir kimsedir.

Gençliğinde tutulduğu Jön-Türk hastalığı hariç bırakılırsa, N.Kemal diğer taraflarıyla şuurlu bir vatansever ve İslâmcı idi. İttihad-ı İslâma taraftardı. Ve bunu gerçekleştirecek esbabın da Osmanlı İmparatorluğunda olduğunu biliyor, onun yıkılmasıyla İttihad-ı İslâm fikrini kuvveden fiile çıkarmanın artık bir hayal derecesine düşeceğini farkediyordu. Bu yüzden ömrünün son devirlerinde tamamiyle Osmanlı tarihi ile meşguldü. Tamamhyamadığı Osmanlı Tarihine muhterem Ziya Nur Bey ağabeyimiz, «Osmanlı Şehnâmesi» tabirini vermişlerdir ki, intak-ı hak dense sezâdır.

Onun bu ufak kitabı da Türk tarihinin efsane şahsiyeti ve Türk milletinin idealindeki lideri olan Yavuz Sultan Selim Hazretlerini anlatmaktadır.

Kitab gayet muhtasar olduğu için bazı mühim meseleler de bir iki satırla geçirilmiştir. Bu sebepten yer yer hasiyeler koymağa mecbur olduk.

Senelerdir lisanımızın başına belâ olan uydurmacılık dolayısıyla neslimiz, ecdadımızın eserlerini, şu Lâtin harfleriyle yazılsa dahi, okuyup anlayamamaktadır. Bu sebepten N.Kemal'in türkçesini de uslûbuna dokunmamağa gayret ederek istemiye istemiye sadeleştirdik.

Fakat bazan, lisana başka bir güzellik veren terkiplere hiç dokunmadık.

Bu arada Sultan Selim için,

**Devr-i Sultan Selim'i yazmak için
Seyf-i meslûl kıldı hâmesini
Halk Yahyâ Kemâl'e rahmet okur
Gûşederken Selimnâme'sini**

**diyerek muhteşem bir Selimnâme yazan büyük şâir
Yahya Kemal'in bu şaheserinin de tamamını, yer yer
kitaba dere ettik.**

**Her iki Kemal'ler için de, Sultan Selim-i Evvel'i
yâdâ vesile oldukları için Bari-i Taâlâ'dan rahmetler
diler, bizlere de onların hayal ettikleri dünyayı nasib
etmesini niyaz eyleriz.**

Ahmed Yücel

BAŞLAYIŞ

— 1514 —

Eflâkden o dem ki peyâm-i kader gelür
Gûş-i cihâne velvele-i bâl ü per gelür

Devr-i fütûhu sûr-i Sirâfil müjdeler
Hak'dan nizam-ı âlemi te'mîne er gelür

Ebvâb-ı Ravza-i Nebevî'den firîştegân
Cibrîl'i gördüler nice demdir gider gelür

Derk ettiler ki merkad-i pâk-i Muhammed'e
Rûhü'l - Kudüs'le arş-ı Hudâ'dan haber gelür

Rûy-i zemîni tâbî-i fermânı kılmağa
Sultan Selim Han gibi bir sır-i ner gelür

Râyâtının alemleri üstünde uçmağa
Sîmürg-i feth hem-çü nesîm-i seher gelür

Hâkan ki at sürünce bir iklim-i düşmene
Piş ü pesinde mahşer-i tîğ ü teber gelür

Ey gaasıb-ı diyâr-ı Arab bekle vaktini
Evvel cezâ-yı saltanat-ı sürh-ser gelür

Kaç fâtih-i zaman gören İran-zemin bugün
Görsün kiminle hangi cüyûş-i zafer gelür

Tekbirlerle halka ıyân oldu tûğlar
Sahrâ-yı Üsküdâr'e revân oldu tûğlar

Sultan Selim-i Evvel ki, Yavuz lâkabıyla mâruf-tur; (1) 875 H. senesinde Amasya'da cihana gelmiş (2) ve çocukluğunu büyük babasının (Fatih) terbiyesinde tamamlayarak, Bâyezid'in cülûsundan sonra o zamanlar mer'î olan âdet muktezasınca, Trabzon sancağına memur olmuştu. Kendi, cihanı değiştirmek kudretinde bir istidatla yaratılmışken, zaman ve im-kân müsait olmamak hasebiyle kırkiki yaşma girince-

(1) Bu lâkabın Türkçede kullanılış şeklini ve mânâsını izah eden Hammer mütercimi Mehmet Atâ Bey şöyle diyor: «Ahmet Vefik Paşa Lehçe'de bu kelimayı (şehid, yaramaz, haşin, uz zıddı) suretinde ve uz kelimesini (uygun, iyi, yarar, ceyyid; hafim, oguz) diye izah ile, ikinci kelimede (az olsun öz olsun, çok olup yavuz olacağına) şeklinde bir de darb-ı mesel yazar. Şu darb-ı mesella birinci kısmı malûm ise de ikinci kısmını işittiğimiz yoktur. Çağatay Lûgati olan Abuşka'da ne Yavuzu, ne de (uz) un bu mânâsını göremiyoruz. Pariste 1870 de İmpa-işittliğimiz yoktur. Çağatay Lûgati olan Abuşka'da ne yavuzu, (mauvais, querelleur, faible) «fena, münazaacı zayıf» diye izah edilmiştir; lâkin bu da vesikadan uzaktır. Buharalı Şeyh Süleyman Efendinin 1298 de İstanbul'da tabedilen Çağatay-ı Türki-i Osmani lûgatinde ise (Yavuz - pâkize, âlâ, nik. hâh, güzel, müstesnâ) şeklinde yazılmıştır. Filhakika Osmanlılıkta (Yavuz At) denildiği zaman herkes atın âlâsını, en kuvvetlisini anlar. Hammerin hüyük tab'ında yavuz (tranchant, inflexible - keskin, eğilmez) ve Muhtasarında keskinden sonra (vigoureux) kuvvetli kelimesiyle tefsir edilmiştir. Buharalı Süleyman Efendinin kayıt şekli Hammerin tercümesine muvafık olmakla beraber en doğrusu bu görüldüğü, Yavuz kılıç yavuz at, kılıncın ve atın bütün hasselerini câmi, âlâsı, müstesnâsı demek olduğu gibi; Sultan Selime, Yavuz denilmesi Pâdişahlık hasasını tamamiyle haiz olmasından neşet etmiş olacaktır.» (Devlet-i Osmaniye Tarihi, Hammer, M. Atâ Bey tercümesi, s. 96; Mütercim Notu)

(2) Saadeddin Sellimnâmesinde Kemalpaşazâdenin eserinden nakien yazıyor ki, Sultan Selimin velâdeti hengâmında bir derviş alesscher Saray kapusunda bulunarak «Bugün bu hânedardan bir erkek çocuk doğacaktır ve babasının yerine geçecektir. Vileudunda yedi ben bulunacaktır; onların miktarınca âlişan beylere galebe edecektir» demiş idi.

ye kadar nâchiller elinde bulunan devletin tam bir ikbale doğru yönelmesine ârız olan durgunluğa teessüfle bakarak ömür geçirdi. Ancak bu zaman zarfında, Osmanlı Hânedanı âzâsının ilim ve kültürde en büyüklere muadil ve edebiyatta cümlesine üstün gelecek derecede bir ilim tahsil etmekle beraber, himmetini yalnız kalem cihetine hasretmiyerek, cihana düşürmek istediği inkılâplara bir mukaddime olmak üzere sancağına (vilâyetine), Kanûn-u Osmânî'de garip bir değişiklik, âdeta bir istiklâl şekli vermişti. Etrafında bulunan «Gürcü ve Kızılbaş Ümerâsıyla» muamelelere, muharebelere girişiyordu. Hattâ kuvveti, dairesi halkına münhasırken kudret ve şöhreti şarkta Tiflis ve cenubda Erzincan'a kadar erişmişti.

Ne fâidesi var ki, Bâyezîd babalık şefkatini, huyu ve zevkleri bakımından kendisine benzeyen Şehzâde Sultan Ahmed'e hasrettiğinden, Selîmin bu şecaat dolu hizmeti İstanbulca bayağı günah renginde görünür ve mucib-i takdir olurdu.

Biraderinin nüfuzu ve kendinin itibarsızlığı bir derece idi ki, Sultan Süleyman rüşd yaşına vardığı zaman uhdesine bir sancak verilmesini arzetmesi üzerine taraf-ı pâdişahîden Şebinkarahisarına memur edilince, Sultan Ahmed oranın kendi sancağıyla komşuluğunu bahane edip hemen İstanbul'a bir şikâyetçik yazıvermekle, çocuğun memuriyeti Bolu'ya çevrilmiş ve fakat beriki oranın dahi saltanat makâmına yakınlığından ve yol üzerinde bulunduğundan bahisle yine şehzâdeyi istiskal eylediğinden, biçâre bir zamanlar amcasının heves ve isteklerinin oyuncuğu olarak öteye beriye naklölündükten sonra serhaddin en ucunda bulunan Kefe'ye (Kırım) gönderilmişti.

Sultan Selîm bu garip halleri, hakîmâne hazmeder dururdu. Fakat daha sonra baş gösteren iki bü-

yük sebep, ihtiyarını elinden alarak politika meydanına başka bir tavırla atılmasını icab etmiştir.

Şöyle ki, bir taraftan İranı istilâ eden İsmail Safevî, yeniden takviye ettiği Şüliğin direklerini, galibiyet kılıcının döktüğü kanlarla kuvvetlendirdikten sonra, gizli surette sevkettiği memurlarla Anadolu ahalisinden dahi pek çok taraftar celbetmiş ve bu cihetle mülkün içinde devleti tehlikeli bir inkiraza düşürecek bir fesat ateşi tutuşmağa başlamıştı.

Bir tafatan Bâyezid'in artan yaşı münasebetiyle zaten zayıf olan mizacı, bir kat daha kuvvetten düşülgünden, Sultan Ahmet taraftarları münasebet düşürdükçe fesatlıklarında kusur etmiyerek saltanatın efendilerine terki için Pâdişahın kalbinde bir meyil hâsil etmişlerdi.

Sultan Selim oğlunun Kefe taraflarında hükümetini kuvvetlendirmek için Çerkeslerle (Gürcülerle) harble meşgul bulunduğu sıralarda, birden bire bu hareketinden dolayı tekdîri ve sancağına avdet emrini havi, pederinden şiddetli bir nâme gelmekle beraber; yüksek yaratılışına meftun olduklarından dolayı yükselmesini isteyen bazı hamiyetli zevat tarafından da İstanbul ve Anadolu'nun vekayii tafsîlâtıyla huzuruna arzolundu.

Şehzâde bu dehşetli haberi alınca kardeşinin mizacı ve mahiyetini ve zamanın hal ve âdetini lâıykıyla bildiğinden gerek devleti ve gerek kendi hakkında ne kadar büyük bir âfet hazırlanmakta olduğunu anlıyarak, hem babasını teskin etmek ve hem de zuhuratı (meydana çıkacak hâdiseleri) bir münasebetli taraftan beklemenin çaresini bulmak için Kefe'ye, mücerret devletin muhafaza ve genişlemesine hizmet niyetiyle geldiğini bildirir, İstanbul'a bir arıza takdim ederek, sonunda sükûnet halinden şikâyetle gazâ ile

meşgul olmak için kendine Rumeli'de bir sancak tevcih olunmasını istida eyledi.

Buna red cevabı aldıktan ve isteğini iki defa daha tekrar ederek kabul ettiremedikten sonra, babasını bizzat görmek arzusuna düştü.

Bu arzusu ise Sultan Ahmet taraftarlarını bütün bütün ürküttüğünden, yalnız red cevabı ile iktifa etmediler; Şehzâdeyi her ne şekilde olursa olsun, kararından men için zamanın meşhur âlimlerinden Mevlâna Nureddin'i, hem gönlünü alıcı, hem de korkutucu sözlerle huzuruna gönderdiler.

Mevlâna, şehzâdenin, bütün cihanın beğendiği tavırlarını ve makul sözlere dayanan istidasını yalnız haklı görmekle kalmamış, döndüğü zaman huzur-u Pâdişahide isteklerinin kabulü için onu müdafaa bile etmişti.

Fakat beri tarafın nüfuzu gâlip geldiğinden Sultan Bâyezid, bu defaki cevabını da Anadolu'da iki eyalet teklifine hasreylediği için, Sultan Selim babasına vasıta ile meramını anlatmaktan âciz kalmış ve nasıl olursa olsun bir kere mülâkata nâil olmak için ağırlığını denizden Ahyolu'ya (3) irsal ile kendisi daire-i halkını yanına alarak Kırım üzerinden İstanbul'a doğru yürümüştü. Vakta ki, Silistre Valisi tarafından bu hareket bâb-ı devlete arzolundu; Sultan Ahmed taraftarları Şehzâdeye bin türlü suiniet isnat ederek, ihtiyârlık münasebetiyle adetâ çocuklaşmış olan Pâdişahı mükemmel ordu ile Edirne üzerine çıkardılar.

Sultan Selim Edirneye yaklaşınca daha evvel Mevlâna Nureddin ile gelenlerden, yanında tuttuğu bir

(3) Şimdi yâd ellerde kalan birçok güzel Türkelleri gibi, Bulgaristanda kalan, şimdiki hududumıza yakın eski, güzel bir kasabamız, Ahtabolu'da denir.

zâtı göndererek taraf-ı hümayûna inkiyadını ve muradı, mücerret bir kere pederini görmekten ibaret olduğunu arzutmekle, Pâdişahı da mülâkat arzusu sarmışken yine Şehzâdenin hasımları bin türlü desiselerle niyetini değiştirttiler.

Bu sırada ise Sultan Selim Edirne'ye yetişerek Ordu-yu Hümayûnun karşısına inmişti. Babası tarafından müşfikâne bir muamele beklerken, ordunun harbe hazırlanmış olduğunu görünce, yanında bulunan adamlarından uyanık birini huzûr-u hümayuna göndererek onun vasıtasıyla, Pâdişah evlâdından bulunduğu halde, pederinin bir kere yüzünü görmekten ibaret olan arzusunu bile, gerçekleştirmeye muvaffak olamayacak derecede, bahtı kötü olduğundan bahsederek arzettiği şikâyetlerin, artık yaşlılığın güz mevsiminin soldurduğu babalık şefkatinde bir taze heyecan hasıl ettiğinden, yaşlı gözlerle ciğerpâresinin cemalini seyretmeğe büyük bir iştihak ve belki de kati bir arzu gösterdi.

Ancak Şehzâdeye hasmolar-ki bütün vükelâ idi - zaten Sultan Ahmede yumuşaklık ve zaafı ciyetiyle taraftar oldukları gibi, Pâdişah'ta olan kalp yumuşaklığı ve çabuk müteessir olma ve Sultan Selimdeki cevdet-i karîha ve söz söyleme ile beraber bir kere mülâkat ettikleri gibi Şehzâdenin nâil-i saltanat olacağını ve o halde vezaret namıyla Pâdişahlık etmek için kendilerine meydan kalmıyacağını lâıykıyla bildiklerinden, korktukları tehlike ne kadar büyük ise, dalkavukların hususiyetlerinden olan âdice desiselerde de o kadar sürat ve maharet gösterdiler. Aki-bet, yine iki müştakın visaline mani oldular!

Şu kadar var ki, Pâdişahın babalık şefkatine bütün bütün galebe edemediklerinden, yine Mevlâna Nureddin, mülâkattan başka her ne muradı varsa, esirgenmiyeceğini bildirmek için Şehzâdeye gönderildi.

Bu haber Sultan Selime vasıl olunca hânedân-ı sal-

tanat içinde kulluk suretinde hükûmette söz geçirenlerin pederle evlât arasına bir set çekecek kadar galebesine bakarak, beşerin gururunu tâ mertebelerin en sonunda dahi çevreleyen aciz ve aşağılığa hayran, ve bu düşüncenin kalbe verdiği fütûr ile emelinin husûlünden mey'us olarak arzusunu yine Rumelide bir sancak talebine hasretmekle, bu mutice hareketten ve hususiyle Şehzâdenin güzel ahlâkına ve yüksek mizacına dair Mevlâna Nureddin'in söylediklerinden Pâdişah son derece müteessir olarak yine mülâkat efkârını ısrar ederek yeniledi:

Garibdir ki yine muvaffak olamadı!

Nihayet Sultan Selime Vidin Alacahisar ilâvesiyle Semendre Sancağını vermekle beraber, kendinden sonra kimseyi veliaht etmiyerek saltanatı istediğine bırakacağını anlatan bir de ahitname gönderdi.

Vezirler ise bu münakaşaların cereyanı sırasında serian İstanbula yetişmesini Sultan Ahmede yazmışlardı. Sultan Selim bu haberi gizlice öğrendiğinden, Pâdişahın zaaf-ı kalbini bildiğinden, Sultan Ahmed İstanbula geldiği vakit tabiatıyla açılacak olan talih imtihanı meydanına, uzak bulunmamak için memuriyetine gitmekte ağır davranırdı. Ve vükelânın tesir-i nüfuzuyla pederi tarafından hareketini çabuklaştırmaya dair emirler aldıkça - çünkü Şehzâde Sultan Korkut mülkün karşısında bulunduğu ayrılma, parçalanma halinden istifade için Sancağı olan Teke'den (Antalya) Manisa üzerine hareket etmekle, zaten orada fırsat gözlleyen Türkmenler, Şîa reislerinden Şah Kulu'nun başına toplanarak büyük bir hâdise peyda edip, Korkud'un ağırlığını yağma ettikten başka, Kütahya üzerine hücum ile Anadolu Beylerbeyini dahi idam eylemiş olduklarından - Sultan Selim bu vakayı bahane ederek «Anadolu'daki karışıklığın ne hal kesbedeceğine intizar

ediyorum şayet istihdamım lâzım gelür» yollu cevap verirdi.

Ancak beri taraftan gün geçtikçe ısrar ziyadeleştiğinden, nihayet çaresiz kalarak, Sancağına doğru hareket eyledi. Ve Orduyu Hümayûn avdete başladı.

Bu hal üzerine zuhur eden fırsatların hiç birini kaçırmamağa alışmış olan, vükelâ, Anadolu gâilesinden dolayı Pâdişahın mizacının zaafını arttırmak münasebetiyle tasallutlarını çoğaltarak gönlünü tekrar Sultan Ahmede meylettirdiler. Ve saltanatı verme işini tamamlamak için orduyu dağıttılar.

Hatta Sadrâzam, Şah Kulu gâilesini vesile ederek Sultan Ahmed'le bizzat görüşüp işe bir karar vermek için Anadolu üzerine gitmiş ve Sultan Ahmed dahi yine vükelânın talimatı üzerine, Korkud'un hareketine nezaret bahanesiyle Ergürü'ye (Ankara) kadar gelmişti.

Orada Sadrâzamla görüştüler ve maksatlarının icrasına gerek Pâdişahı ve gerek askerleri bütün bütün yatırmak için, âsilere karşı bir büyük muvaffakiyet elde etmeyi emel ettiler.

Bu esnada Sultan Bâyezid'in ekber evlâdı olan ve Karaman'da bu karışık hadiselerle seyircilik etmekte bulunan Şehinşah, vefat ettiğinden dolayı Pâdişahın zaaf hastalığı bir kat daha kuvvet bulmakla, ne yapacağına düşünmek için aktolunan mecliste bulunanlar tarafından, hükümetin Sultan Ahmed'e terki, tek tedbir olmak üzere meydana konuldu.

Yalnız o zaman makam-ı sadarete gelmiş olan Hersekzâde Ahmed Paşa, Bâyezidi oğlundan daha anlaşılması kolay gördüğü için «Asker Şehzâdeye münfaildir. Sultan Selim'in de bir gâlle çıkarmasından korkulur» diyerek Pâdişahı, terk-i saltanattan men'e çalıştırsa da faydası olmadı.

Nihayet taraftarları Sultan namına biat almağa başladılar, ve kendisinin İstanbula gelişini devamlı mektuplarla çabuklaştırdılar. Bu haberler Sultan Selime Zağra (4) taraflarında ulaştığı gibi dakika geçirmeksizin Kesri'ye doğru at sürerek, Çorlu civarında Ordu-yu Hümayûna yetiştirdi ve bir adamını pederinden va'dini ihlâlin sebebini sual etmek ve mülâkat istemek için irsal eyledi.

İki taraf için dahi zaman en muhataralı bir buhran vaktiydi. Ne Pâdişahın hazin göz yaşları faide verdi; ne Şehzâdenin hakaret görmüş bir arslan gibi gösterdiği kırgınlıklar tesir etti.

Şu bedhah adamlar, yılan gibi aciz ve miskinliklerini gösterip yerlerde sürünerek ve kâh Pâdişaha sadakat ve kâh vatana hamiyet gibi göz aldatacak bin türlü renklerde görünerek, işi istedikleri kadar karıştırdılar.

Ve orduyu Hümayûnun askerî kırkbin kişiyi geçer, ve beri tarafın mevcudunun topu altı bin kişiden ibaret iken, Şehzâde hareketine sırf isyan ve sırf tecavüz hükmü vererek biçâre Sultan Bâyezid'den ister istemez muharebeye ferman aldılar. (5)

(4) Şimdi ne yazık ki Bulgaristan'da kalan eski bir sancağımız, Meşhur 93 (1877-78 Rus Harbî) Muharebesinde Rusların ve Bulgarların Zağra'da müslüman ahaliye yaptıkları zulmü, ve vahşeti Zağra Müftüsü Râci Efendi «Tarihçe-i Vaka-yı Zağra» adlı bir kitapta toplamıştır. 93 Muharebesine kadar Bulgaristanda ekseriyet Türklerdeydi. Şimdi 2 milyona yakın Türk vardır.

(5) İdinci Bâyezid için N. Kemalın yukarıdan beri anlattığı kanaatini Selim'i büyültmek için babasını küçültmek yolunu ihtiyar diye tavsif edebilirsek de Osmanlı menbâlarının bir kaç istisna ile hemen hepsinde bu kanaatin galip olduğu söylenebilir. Fakat bugün tarihçiler bu telâkkiyi kabal etmemektedirler. Sultan Bâyezid Osmanogullarının en âlimlerinden biridir. Ulûm-i Diniyeye hesap ve hendese ile astoronomiye pek meraklıydı. Arapça, farsça'yı gâyet iyi bilirdi. Türkçenin Çağ-

Ordu-yu hümâyûn hücumu başlar başlamaz, zaten Şehzâde maiyetinde bulunan askerin birçoğu, otuz seneden ziyade biat altında bulundukları, Pâdişaha

tay lehçesine bîhakkın vâkıf idi. Şairdi; bir divanı vardır. Şiir-deki mahlâsı (Adni) idi. Musikişinastı, besteleri vardır. Hattat-tı ve hattatları himâye ederdi. Meşhur Şeyh Hamıdullah onun devrinde yetişmiştir. Âlimler için hususî bir bütçesi olup onla-rı eser vermeye teşvik ederdi. Sonradan Venedik Doç'u (cum-hurreisi) olan Andre Agriti hükûmetine yazdığı raporlarından birinde «makina sanayiini ziyade sever; astronomi ve ilâhiyatta çok derin malûmat sâhibi olup dâima bu ilimlere ait eserleri mütalaa ile meşguldür» demektedir.

Bâyezid-i Sâni devleti, o devrin müsbet ilimleri ile ve tek-nik inkişafı ile teşhiz etmiş bir zattır. Osmanlı mütehassıs or-dusu ve meslek askeri olan Yeniçeri Ocaklarını tensik etmiş; devrinde topçuluk, bilhassa sahra topçuluğu hiç bir devlette ol-mayan tarzda inkişaf etmiştir. Yavuz devrindeki Türk zafer-lerini geniş çapta, bu inkişafa borçluyuz. Zamanında tımarlı askerler de geliştirilerek istenilen yerde en kısa zamanda top-lanma güçleri inkişaf ettirilmiştir. Kendisi aynı zamanda okçu-lukta da üstün bir maharete sahipti. Halen kendi dest-i müba-rekleri ile yapılan bir yay Topkapı sarayında (müze) mevcut-tur ve teşhir edilmektedir.

Andre Agriti bu mevzuda da «hiç kimse onun kadar iyi ok yapamaz ve kuramaz» demekle buna işaret etmektedir. Dev-rinde okçuluğa dair de eserler yazılmıştır. Babası gibi inzivadan zevk alırdı ve kitap mütalaaasına çok düşkündü.

Devrinde Türk denizciliği Kemal ve Burak Reisler önderli-ğinde çok ilerlemiş, 28 Temmuz 1499 - 19 Zilhicce 904 hicri tarihinde Mora yakınlarında Burak Reisin ve beşyüz denizcinin, din için şehadet hücumu ile kazanılan Sapienza zaferi ile Akde-nizde mutlak mânâda deniz hakimiyeti bize geçmişti. Buğdan ve Akkerman'ın alması ile de Karadeniz yine mutlak mânâda bir Türk - İslâm gölü haline gelmişti ki, bu üç asra yakın bir zaman böyle devam edecektir. Onun devri, Ebûl - Feth diye anı-lan habası II. Mehmet'in kazandığı memleketlerin temsil edil-mesi (asimile) ve hamleler için bir hazırlanış çağı olarak vasıf-landırılabilir. Bâyezid-i Veli müddeti saltanatında fukaraperver-liği ile de tanınmış bir zattı. Fukaraya dağıttığı para bir hayli yüksek meblâğlara varmaktadır. Zamanından kalma defterlere nazaran bunlar 8 milyon 600 bin akçeye ulaşmıştır.

Yalnız Mekke'ye fukara için senede 40 bin Duka hediye ederdi. Bayezid'i Sâni ne ilk altı padişah gibi altın serpüş

karşı silâh tutmaktan kaçınarak meydan-ı muharebe-
den çekilmeğe başlamıştı.

Sultan Selim nazarında daha önce babasını gör-

(üşküf) ne de Murad-ı Sâni gibi ülema kisvesi (örf) giyerdi. Mahrûti ve etrafına tülbent sarılı bir kavuk intihap etmiştir ki sonraları mülcevveze ismiyle teşrifat serpuşu olarak kalmıştır. Bayezid zamanında devletin varidatı 5 milyon dukaya balığ oluyordu ki devrine göre çok büyük bir rakamdır. Bayezid zamanında Anadolu'da 24, Rumelide 34 Sancak vardı. Bugünkü Türkiye'nin üç mislinden büyük toprakları idare ediyordu.

Sultan Bayezid'in yaradılışı sulha meyyal olmakla beraber, dini fikirlere dolayısıyla cihad sevabını çok azla bildiğinden, muharebelerinde elbisesine ve ayakkabılarına isabet eden tozları ve çamurları büyük bir dikkatle toplattırarak bunların vefatında yanakları altına konmasını vasiyet etmiştir. Ta ki Sadeddin'in tabiriyle «bu-yu lâtif-i gazâ kabrini mıs gibi muattar ve bermûcib-i Hadis-i Şerif âteş-i cablını ondan dür olsun» Kur'an'ın emirlerine tamamiyle riayetkâr olduğundan İstanbulun yedi tepesinden üçüncüsünde bir cami bina ettirmiştir ki ancak dokuz senede tamamlanabilmiştir. Onun yakınında fakirler için bir imaretle bir de medrese inşa ettirmiştir. Edirne'de de İstanbul'daki cami tarzında bir cami ile hastahane, hamam imaret, medrese yaptırmıştır. Bu cami'e Tunca üzerindeki altı kemerli köprü yakınında bulunan değirmenlerin varidatını tahsis etmiştir. Yine emriyle Amasya'da bir tekke, bir mektep bir imâret ve bir medrese yaptırmıştır. Sultan Bayezid'in yaptırdığı müesseseler bunlardan da ibaret kalmayıp -babası Fatih'in Şeyh Ebül Vefa için yaptırdığı gibi- o da Şeyh Şemseddin-i Buhari için bir tekke ve bir medrese bina ettirmiştir. I. Mehmet zamanında tesis ve II. Mehmet zamanında ilga olunan Sâdât reisiği mansıbı hülefa-i kadime zamanında kullandın «Nakib-ül Eşraf» lık ünvanıyla onun devrinde yeniden ihyâ olunmuştur. Padişah'ın bir çok vezirleri de kendisine imtisal ederek ez-cümle, Ali ve Mustafa Paşalar, İstanbul'da fukara için imâret bina ve lüzumlu tahsisatını tâyin etmişlerdir. Ergene nehri üzerinde bir köprü yaptırmış olan büyük pederine imtisâlen, Bâyezid-i Sâni dahi, Osmaniçık'ta Kızılırmak üzerinde dokuz ve Sakarya üzerinde ondört ve Saruhan Sancağında ondokuz kemerli birer köprü kurmuştur. İnşaat ve sadaka için verdiği çok fazla paralardan başka, her sene fukaraya, müftilere; kazaskerlerle, müderrislere, şeyhlere bir çok hediyeler tevzi ederdi. Tasdik etmek lâzım gelir ki Bâyezid'in muhtelif ilimler hakkındaki himayesinden, zamanında büyük bir ilmi terakki husûle gelmiş-

mek, hüsn-ü zan için lâzım ise, bu hal üzerine, yapılan iftira ve söylenen sözlerle hiçbir ilişiği olmadığını ispat için vâcib hükmünü aldığından, vazife ifası, mü-

ti. Bâhususna ilm-i fıkıh, gayet sür'atle genişliyerek fukahaya müstesna hürmetler gösterilmiştir. Bunlardan Sarı Gürz (1522 tarihinde vefat eden bu zat, hukuk-u İslâmı dair «Murtaza» ün-vânıyla bir eser yazmıştır) Bayezid ile Selim arasında yakınlaşmaya memur edilmişti. Bu fukahadan İmam Ali, sefâretle Mısır Sultanı Kayıtbay nezdine ve sonradan Şehzade Korkuda gönderilmiştir. Niksari ve Yusuf Cüneyd, câmilerde tesis olunan kütüphanelerin hafızı kütüplüklerine tâyin edilmişlerdir. Bazı fukahannın bulundukları yüksek Şeriat makamlarında büyük servete malik olmaları; bunları hususi kütüphaneler tesisiine sevkeylemiştir. Şiirleriyle şöhret almış olan Mîhrî ile Müeyyed-din bu nlema zümresindendir. Bayezid-i Veli, vefatında, devrindeki İstanbul kütüphanelerinin hepsinden zengin bir kütüphane bırakmıştır; zira bu müessesede yedi bin cildi mütecaviz kitap bulunuyordu. Bayezid devrine şeref veren 60 fakih arasında ikisi; diğer bir ilim şubesinde dahi yüksek şöhret kazanmışlardır. Bunlar birincisi Tıbbı, ikincisi riyaziyatta meşhûr He-kim Şah ve Mirim Çelebidir. (Kadı Zâde Rumî, Sultan Beyazid'in ulum-u riyaziye muallimidir) Bayezid'in saltanat devri Tâci Beyin iki oğlu Câfer ve Saadeddin'in eserleriyle Türk inşa mektebinin en mühim iki nümûnesini yetiştirmiştir. Ayrıca müverrih Neşri ve İdris'i suret-i mahsusada zikretmemiz lâzım gelir ki, Pâdişahın emri üzerine tesisinden kendi devrinin nihayetine kadar Devlet-i Aliyenin tarihini yazmışlardır. Neşri Türkçede, sade bir üslûb ile yazmış; İdrisi Farsçayı ve Arab müneverrihi Yemini ile Accm müneverrihi Vassafia tımturaklı tarzını ihtiyar etmiştir. Birincisi sadece bir vakanüvis, ikincisi ise, Hanedân-ı Âl-i Osmanın İslâm âleminde ifa ettiği büyük vazifeyi medit ve ifâ edon bir tarihçidir. Bâyezid'in edebiyat ve ulema hakkında gösterdiği himaye bütün İslâm âlemine ve yabancî diyarlara, hatta Horasan ile İran'ın ve Türkistan'ın diğer vilâyetlerine kadar genişlerdi. Bu son memleketlerde Şâir-i Azâm Câmî ve mütebahhir bir fakih olan Celâieddin-i Devvânî 500 ve 1000 altın olmak üzere yıllık tahsisat alırlardı. İran Müftisi Mevlâna Seyfeddin Ahmed ve Câmî-i hadis olan Cemâleddin Atâullah, Pâdişahın cömertliğinden hissedar olmuşlardır. Bu suretle Bayezid Türk Dünyasındaki kültür birliğine hizmet etmiş; onu inkişaf ettirmiş ve tersin etmiş bir zattır. Böylece de bütün İslâm ve Türk dünyasında Osmanlı Türkleri lehine büyük bir muhabbet ve sevginin uyanmasını

lâkat arzusu ve cesur yaratılışının da tesiriyle kahraman-ı zaman, kendi yüksek tabiatının, bile fevkine çıkarak, yanında olan bir iki bin kişiyle o kadar şid-

temin etmiş, çok uzak görüşlü bir adam olduğu anlaşılır. Bununla da İkinci Kosova'dan beri cihan hakimiyetine gürşen ve daha ikiyüze sene hı hâkimiyeti yed-i iktidarında tutacak olan Türklere bütün İslâm âleminin manevi deteğini sağlamak istiyordu. Saltanat devrinin en büyük şeyhi İskilipli Yavusî'dir ki, Bayezid Amasya valisi iken, Hac'dan avdetinde taht-ı saltanatta göreceğini keşf ile Şehzâdeye beyan etmişti. Yavusî'nin (Muslihiddin Fîruz Yavsi, Hicri 926, Miladi 1519 da vefat etmiştir) büyük şöhreti kendisine Şeyhü's-Selâtin ve Sultanî'lî-Meşâyih ünvanını vermiştir. Zâviyesi daima devletin yüksek memurları ve büyük fakahası ile dolu idi.

Sultan Selim İstanbula gelip de, Pâyitaht şeyhlerini davet ettiği zaman yalnız Seyyid-i velâyet Şeyh Hüseyinî (73 yaşında olduğu halde 929 hicri, 1529 miladide vefat etmiştir) bu davete icabet etmemeye cûret eylemişti. Bunun sebebi sual edildiğinde yeni Pâdişahın müddet-i saltanatının az olacağı keşfinde bulunmuşunu beyan eylemiştir. İkinci Murad akrabasından bulunan, Şeyh Ahmed Buhari, bir sene Mekke'de kalarak her gün yedi defa Kâbeyi tavaf etmiştir. Bayezid devrinde yetmiş Mudurnu'lu Şeyh Dâvud, tasavvufa dair bir eser yazmıştır ki, Şeyh Mahmud-u Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz'ına lâhika teşkil eder. Yavusî ve Dâvud gibi meşayih ile sohbet etmiş bulunmasındandır ki, Sultan Bâyezid şîirlerine mümeyyiz vasıf olmak üzere, mutasavvıfâne bir renk ve uzlet vermiştir. Kardeşi Cem'in ve oğlu Korkud'un şîirleri ise, aşk ve aşktan şikâyeti hâvidir. Lâkin Bâyezid'in çocukları arasında şairane bir tab'a ve mizaca en ziyade sahîh ve bununla mümtaz olan Selim'dir. Diğer şehzâdeleri şairlik iddiasında bulunmamakla beraber şuarânın sohbetlerinden mahzuz olurlardı. Bundan dolayıdır ki, Zekâî Şehzâde Alemşah'ın kâtibi, Zihul, Şehzâde Mehmed Şahın defterdarı olmuşlardı. Büyük İskender hakkında bir kaside tanzim etmiş olan şair Figânî, Şehzâde Abdullahın beğendiği adamlardan biridir. Afîfî, Necâtî, (ki bir çok İran eserlerini tercüme etmiş şairlerdir) Şehzâde Ahmedin hizmetinde bulunmuşlardır. Şehzâde Abdullahın vefatından sonra Şehzâde Mahmudun Sarayı Nişancı sıfatıyla Necatî'yi hikâyenüvis sıfatıyla Figânî ve Andelîhî'yi, derterdar sıfatıyla Talîfî'yi, Divan kâtibi sıfatıyla Sarî'yi toplamıştır. Bayezid devrinde Acem şâirleri gibi Hamse yazan ilk Osmanlı şairi, Behlîstî'dir. Süleyman Peygamberin tarihini yarısı mensur, yarısı manzum olarak 360 cildde yazmıştır. Bunları Bayezid'e takdim

detli hücum etti ki, koca orduyu baştanbaşa korku ve hayrete garketti ve Otağ-ı Hümâyûna erişerek nâil-i murad olmasına az bir şey kaldı. Fakat Bâyezid zamanında gayretsizliklerinden dolayı düşmanlara karşı Osmanlı askerlerinin, harb gücünü zayıflatmış olan zorba idareciler, sanki devletin en büyük hasm-ı cânıyla karşılaşmış gibi, olanca kuvvetlerini sarfederek çar-

etmesiyle Zât-ı Şâhâne 80 ini intihap ederek bakiyyesini yak-tırmıştır.

Sultan Bayezid vefat ettiği zaman, İslâm dünyasının bir çok yerlerinde, hatta daha evvel harp ettiği, Memlûkların merkezi Kahire'de ve onların Naib-üs - Saltana'lığı (vilayeti, beylerbeyliği) olan Şam'da «Gaaip cenaze namazı» kılınmıştır. Kendileri Solakzâde'nin tabiriyle: «Uzun boylu, küşâde yüzlü, elâ gözlü, vech-i şerifleri benli, refi-ül - kadr, omuzları mülâyemet üzre, ilhyeleri sünnet üzre, salih ü âbid, muttaki ve zahid, derviş nihad ve kavi-i itikad ve sahib-i temekkün, vakuur velâyet ve kerâmetle meşhur bir padişah idi.» Yine aynı münevverin padişahın ibadet ve taattaki itimad ile itikad-ı diniyelerini bir vak'a ile şöyle anlatır: «Ol Sultan-ı kebirü'l - eltâf ve Hakaan-ı sîlûde evsafın zühûd ü takvası bir hadde idi ki, darü'l - mülk-i Kostantiniye'de bina olunan camii bihemtalarında ihtida namaz kıldığı gün, ferman buyurdular ki «müddeti ömründe ikinci namazının sünnetini terk etmemiş var ise, gelsün imâmete geçsün» dediklerinde, ferd-i vahid bulunmayub, alâbet yine kendileri bulunub imâmet etmişlerdir. (Hammer, Solakzâde, Hoca Saadeddin, Aynî tarihleri, Evliya Çelebi vs..)

Bu izahattan anlaşılır ki, Bayezid devri Türkiyede büyük hayır ve kültür eserlerinin inşa edildiği, ilmi inkişafın yüksek bir terakki kaydettiği ileriki elli senede bütün cihanı titretecek olan Türk kara ve deniz silâh kuvvetlerinin teknik yeniliklerle teçhüz edildiği bir toplanma ve hazırlanma devridir. Bu devre riyaset eden Devlet Başkanı da dindar, şair, musikişinas, hatta; fakih, âlim ve veli huslet bir padişah olan Bayezid-i sanidir. Ne gariptir ki, Bayezid-i veli tarihen mağdur bir padişah'tır; biz onun ehedi mağdurlardan birj olmaması için bu uzun hasiyeyi yazmak mecburiyetinde kaldık. Kendimizi, Sultan Selim gibi bir cihangir evlât, Kanunî gibi muhteşem bir torun yetiştirmiş, Fatih gibi elhan tarihinin en büyük şahsiyetinin oğlu olan bir zata karşı, vazifemizi ifa zaruretinde hissettik. Cenab-ı Hak, kabri şeriflerini nur eyleye..

pışmayı, devletin ciddi muharebelerinden sayılabilecek bir hâle getirdiler.

Bir kaç saat süren bu kavga sırasında Pâdişah tarafından yedi sekiz bin kişi maktul olmuş ise de, Şehzâdenin adamlarının hemen hepsi velinîmetleri yolunda fedayı cân ettikleri cihetle umulanın olmasına imkân kalmadığından Şehzâde, Karabulut ismindeki bir küheylâna süvar olarak, felâketten arta kalan yedi sekiz adamıyla Ahyolu tarafına doğru dört nala sürdü gitti. (6)

(6) N. Kemal de, bazı tarihçiler, gibi, Sultan Selim'le pederi arasında bir muharebe geçtiğini yazıyorsa da Solakzâde ile diğer bazıları aksini iddia etmektedirler. Bu son iddia bîzce hakîkate daha yakın görünüyor. Esasen Türklerdeki İslâmî ve millî an'ane de bu yoldadır. N. Kemall'i tekzib eden Solakzâde'nin yazılarını aynen alıyoruz:

«Şehzâde-i nâmdâr âsâr - kerem zuhuruca intizarda iken gördi ki nakkaş-ı rûzigâr bir ahar nakış gösterdi. Her çend ki men'ine say eyledi. Ve kızmayub hu makûle ahvâle taaccüb kıldı. Bu kazıyye erkân-ı devletin tahrik ve iğvâsı ile idüğün bilü. Ve gâyet edeb kad, edüb minba'dın cüdâle mübâşeret etmedi. Ve askerden kimsenin kılıç kabzasına el nrmasına da icâzet vermedi. «(Solakzâde, Varak, 178). Bundan sonra meşhur müverrih, Sultan Selim'in hareketinin müclp sebeplerini de aynen şöyle anlatır: «Şehzâde çokluk ikbâl suretin göstermedi. Buyurdular ki, «Biz sevdâ-yı saltanat veyahut taleb-i memleket için ol tarafa varmamış idik. Belki babamız pîr ve zayıf ve bimecal ve nahif olmağın, cümleten umuru vüzerâyâ tevfiz etmekle âdâ-yı dîn ü devlet her cânıbdan baş kaldırıp bâis-i ihtilâl ve reâyâ pâymal olmuştur. Ve sair karındaşımız kendi hevâ-yı beveslerine tâbî olup naz ü naimle perverde ve perveres olmuştur. Her biri isti-rahate meylidüb def-i düşmen hâcetleri değil. Bizim kastımız sıyânet için devlet ve himâyet-i namus-u saltanat idi ki, varub babamızı ziyaret edüp sıla edelüm. Ve hem bir miktar asker isteyüb ehl-i hurûcun hakkından gelelüm. Vüzerâgân-ı devlet, bu hususa müsaade etmeyüb tamâ-ı tâc ü taht töhmeti ile aramıza nifak ve hâll def'inize mâil oldular. Mukadder ne ise zuhûr eder. Asker çeküb babamızın üzerine yürümek bize düşmez. Halk yanında ve Hak yanında mezmum oluruz. Belki muazzeb oluruz. deyüb cevap eylediler.» (Solakzâde, Nuruosmaniye Kütüphanesi Varak, 179).

Orduda bulunan süvarinin hepsi Şehzâdeyi takip ve öldürmek için vezirler tarafından kat'î surette emir almışlardı.

Atına güvenenler tâ sahile varıncaya kadar peşinden ayrılmadılar. Yetişenleri kâh kendisi ve kâh bendeleri arslanca hamlelerle def ederlerdi. Hattâ bir Azeb neferi Şehzâdeye yaklaşarak, kılıçla hücum ettiği sırada Ferhad Ağa ustaca bir hamle ile düşmanın hücumunu def'edince, Sultan Selim Hazretlerinin «Biz Azebin kılıcından kurtulduk. Bakalım bundan sonra bizim kılıcumuzdan kim kurtulabilir» dediği meşhurdur.

Bu hal ile Sultan Selim vükelânın Ahyolu'da bulunan gemileri yakmak için gönderdikleri fermandan evvel sâhile ulaşarak ağırlığıyla Kırım'a hareket etti.

Kırım Hânı kendisinin kayınpederi olduğundan ikbalini araştırıp sorma arzusunda bulunduğu takdirde, bütün ordusunu hizmetine vermediği vâd etmişse de yüksek himmeti ve gayret-i vataniyesi dolayısıyla mülkünü, şunun bunun minnetiyle almak küçüklüğünde bulunacak bir kimse olmadığından, meydana çıkacak hâdiselere ve zuhurâta tâbi olmayı ihtiyar etmiştir.

Beri tarafta ise bahsettiğimiz muharebe, Yeniçerilerin görmedikleri ve pek nâdir olarak işittikleri, büyük hâdiselerden olduğu için, nazarlarında bu mağtûbiyet, birkaç büyük galibiyetten daha çok şânını yükseltmiş ve bu yüzden saltanatı Sultan Ahmede verme işi pek gileleşmişti.

Hersek oğlu bu hakikatı Pâdişaha arz etmekle bir müddet Karaman'da durması için Sultan Ahmede emir gönderildiyse de, sair taraftarları Şehzâdenin bu üzüntü ile pek kederli olduğunu, iğfal edici bir lisanla tarif ve yaşlı gözlerle de te'yid ederek zavallı ihtiyarın irâ-

desini selbettiler. Ve Şehzâdeyi tekrar davet ettirdiler.

Sultan Ahmed emri aldığı gibi alel'acele Karaman'dan hareketle Maltepe'ye kadar ulaşmış ve ertesi gün culûs etmesi kararlaştırılmış idi. Fakat Yeniçeriler, kendinin rahata düşkünlüğünü ve Sultan Selimin yüksek karakterini tamamiyle anladıkları için, içten gelen bir samimiyetle ve hamiyetle silâha sarıldılar ve saltanata öyle içki ve işretle meşgul rahat bir kimsenin gelmesinden ise, fevkalade şecaat ve cesâretine meftun oldukları kahramanın getirilmesini ısrarla istemeğe başladılar.

Bu beklenmiyen hâdise üzerine Sultan Ahmed sancağına dönmekten başka bir çare bulamadı. Avdeti esnasında, Şah İsmail'in halifelerinden Nur Ali'nin başına toplanan âsileri yola getirerek, Yeniçerilere bir cemîle göstermek istediye de, gönderdiği asker mağlûp olduğundan ve tabii, vak'a da İstanbulda beklenilenin aksi bir tesir uyandırdığından, nihayet Yeniçerilerin Sultan Selimi istemekteki ısrarları da günden güne arttığından, yine huzur-u hümayûnda bir meclis aktolunarak, Şehzâdenin getirilmesine karar verildi ve keyfiyet, bir dâvetname ile kendisine bildirildi.

Vükelâca Sultan Ahmed'in artık asker nazarında tezkiyesini düzeltmeğe bir çare kalmadığından, acele olarak Sultan Korkudu İstanbul'a getirterek Kışlaya iltica ettirdiler.

Korkud, Fâtihin vefatı esnasında zuhur eden fitneyi bastırmak için babasına vekâleten saltanat tahtında bulunduğu zaman, çok kimselere ihsanlarda bulunarak çok iyi bir şöhret kazanmış ve sonraları da ilim ve irfan ile şöhret bulmuş olmasına nazaran, asker tarafından heyecanla kabûle mazhar olacağını umdular.

Fakat milletin yüksek ahlâkı henüz bozulmadı-
ğmdan, asker takımı kendilerini nimetlere garkede-
cek bir kimse yerine, devletin şânını yükseltecek kud-
retli bir eli tercih ederek, Korkud'a fevkalâde bir ihti-
ram göstermekle beraber Sultan Selimi de istemek-
teki ısrarlarından dönmediler. Binaenaleyh, Sultan
Selime ister istemez Saltanat müjdesini havi davet-
name gönderildi.

İşte Sultan Selim, saltanatın üçüncü derecede vâ
risi iken zaman, erşedi, ekbere tercih ederek Osmanlı
tahtını bu şekilde vakitsizce ayağına getirmiştir. Ken-
disi bu fırsatı ganimet bilerek kanaatten ise, zuhur
eden değişiklikten bir kat büyük bir inkılâp meydana
getirerek, millet-i islâmiyenin riyasetine, geçtiğinde,
Beni Ümeyye saltanatının zuhurundan beri sırf âlel-
ade bir merasim hükmüne girmiş olan biat-ı şer'îye'yi
hakikaten yerine getirmek istedi. Erbab-ı hall ü akd'in
(7) hepsini huzuruna tophıyarak «Ben Pâdişah olur-
sam niyetim Arabistanı Çerkeslerden, bilâdı Acemi-
şia'dan tathirdir. Hatta İslâmı bir noktaya cem için
Hind ve Turan'a gideceğim ve şark ve garbda ilây-ı
kelimetullahı çalışacağım (8) Zalemeye, evlâdım ol-

(7) Devlet işlerinde selâhiyetli şahıslar.

(8) Sultan Selim'in bu sözleri gayet mühimdir. Hind fû-
tuhatını tasvım ettiği de muhakkaktır. Hattâ Mısırda iken İs-
kender'in Hind Seferinde geçtiği yolları harita üzerinde işaret-
le, konaklanacak mahalleri ve askerî noktaları dahi mülâhaza
ettiği rivâyet edilir. Cihan haritasına bakarak: «Dünyanın bir
sultan için dar» olduğunu söylemesi kurmak istediği Cihan Dev-
letini tasavvurdan başka nedir? Bunu yapabilmek için İslâm
dünyasını tek bir devlette cem etmek istiyordu. «Büyük Pe-
derin intikamını almak» - yahut «Yıldırım Bayezid'in mağlubi-
yetini gidermek» için, Turan seferini yapmayı aklına koymuş-
tu. Bunu temin ettikten sonra Avrupaya teveccüh etmek ve mu-
azzam bir kuvvet ile orayı da hâkimiyetine almak istiyordu.
Bu suretle Roma'dan beri hasret çekilen «Cihan Devleti» ar-
zusunu tahakkuk ettirmek arzusunundaydı. Bütün insanlara has-
retle bekledikleri adaleti ve huzuru getirmeyi tahayyül edi-

sa, merhamet etmiyeceğim. Zamanında rahata varmak ve ahaliye tasallut etmek mümkün olamaz. İşte benim halim budur. Biraderim ise rahatı sever ve hilm ile muttasıftır. Seferden korkmaz ve hadden tecavüz etmek istemezseniz bana biat ediniz. Ve illâ Sultan Ahmed'i ihtiyar ediniz ki, zamanında o da, siz de safânızla meşgul olursunuz.» diyerek himmet-i ul-yâya itina ve fakat devlet-i dünyadan istiğnasını izhar eyledi.

Bu merdâne ve ankamizacâne hareket makamlarında kılıçlarına dayanarak ayakta durmakla iftihar eden Osmanlı kahramanlarının gönüllerinde gizli olan

yordu. Bunu basit bir cihan-girlik için, yağmagirlik için istemiyordu. Bunu Büyük Peygamberin «Benim dinim atın gidebildiği yere kadar yayılacak» mealindeki hadisle işaret buyurulan, gaye-yi Muhammedi'yi tahakkuk ettirmek için istiyor ve kendisi

«Beher cem'iyet dilhest perişân-i mâ»

beytiyle tehurluza ettiriyordu. Oğuz destanında da açıkça telkin edilen cihanı fetih telâkkisi, Yavuz'un, ve onun bilhakkın hükümdarlığını yaptığı Türkün âteşin İslâm imânıyla birleşiyor, cihanşümulü bir gaye haline geliyordu. İtilâ devirlerindeki hüküm kumandanlar, serhadlerde döğüşen hüküm kahramanlar, muasır bir İngiliz tarihçisi olan Bernard Lewis'in dediği gibi «gittiklerini ülkelere hak, hukuk, adalet ve insanlık götürdüklerine inanan adamlardı.»

Ne garıbdır ki, Yavuz Slav tehlikesini de gören ve buna işaret eden bir Pâdişah'tır. Kayımbabası Kırım Hanına «bunların velûd bir kavim olduğunu, daima tâciz edilmeleri lâzım geldiğini, eshabına ulıracanat edilmesini» yazıyordu.

Yavuz geceleri gayet az, 3-4 saat uyuyan bir adamdı. Tarih mütalâasından bilhassa büyük zevk alırdı. Müverrih Ali, Celâlzâde'ye istisnâden onun gözlük ile tarih mütalâa ettiğini: uzun Şehzâdelik senelerinde kendisini çok az uykuya alıştırdığını sohbetten gayri eğlenceden ve sair lezzâiz-i dünyevîden hoşlanmadığını, âdetâ münzevî bir hayat yaşadığını, tab'an utangaç okluğunu yazar. Mısır seferinden dönüşte o zamana kadar cihanın görmediği bir muzafferiyet temin etmiş (Katya cöhlünü Timur ve Hülâgû geçememiş, Iskender denizden mürur etmiştir), devletin arazisini hemen bir misli genişletmiş olan

hamiyet ateşini, tarifi kaabil olamıyacak derecelerde alevlendirerek feverân ettirdi. Herkes şevk ve cezbe içerisinde Pâdişahı alkışladılar ve hemen biata başladılar.

Sultan Selim bu hüsnü kabul üzerine İstanbul'a girdi ve saraya yaklaşınca babasına tazimen, alay arasında atından inerek bir hayli zaman yaya yürüdü. Vaktaki Bâyezid'in huzuruna vusûl müyesser oldu. Vükelânın araya girmesiyle bunca seneler görüşmeğe hasret olan baba oğul birbirine sarılarak zâr ü zâr ağlaştılar.

Bu garib hal ile ikisinin de gönüllerinin biraz teselli bulmasından sonra, Bâyezid, oğlunu bizzat elinden tutarak, istihkak ettiği yeri olan saltanat tahtına çıkarmıştır. Vakanın cereyanı 918 Seferinin 7 nci Cuma günü idi.

Yeni Pâdişah en evvel vükelâ ile beraber kendine biat eden kardeşi Sultan Korkud'a, Midilli inzimamiyle Saruhan Eyâletini (Manisa) tevcih ederek onu memu-

bu büyük Pâdişah, kendisi için İstanbul'da çok büyük bir karşılama merasimi yapılacağını istihbar edince, bir gün evvel gizlice Topkapı'ya geçecek kadar hayâ sahibi ve alâyiştan hoşlanmayan bir büyüklük zat idi.

Bunlar dünya hükümdarlarında pek nadiren bulunacak hasletlerdir. Onun için meşhur müverrih Salabery «Sultan Selim Türklere lâıyk oklukları derecede Pâdişahlık etmiştir, İşte bunun içindir ki bütün Türkler Sultan Selimin meftunudurlar. Sultan Selim'in evsaf-ı berglüzâdesi hemen tamamen harikulâdedir. Metâneti nüfuz-u nazarı faaliyet ve gayreti tebaasının kalblerinde büyük bir bağlılık doğurarak itaati, tabii bir kanun hükmüne getirmiştir. Öyle ki, Sultan Selimin en uzak yerlere icra eylediği seferler esnasında vatanın bütün ahalisi manen onun peşinden geldiği için, ordusunda da hemen hiç bir itaatsizlik zühur etmemiştir» (Ahmet Refik, Tarih Sahifeleri, Sh. 32 - 33), demektedir. Bunun içindir ki ölümünden 430 sene sonra ona, Baki'nin Kanun; Mersiyesi ayarında bir Selimnâme yazmış olan Yahya Kemal kendisine bu söylendiği zaman «Demek ki ben Türk gibi düşünüyorum» demiştir.

riyet yerine ve babasını dahi kale kapısına kadar arabasının yanında yaya olarak uğurlayarak - ikamet - gâh edinmeği arzu eylediği - Dimetoka'ya gönderdi.

Sultan Selim'in cülûsu vaktünde Devlet-i Aliyye (9) bünyesi gayet kuvvetli iken, yakıcı hummaya tutulmuş ve o halde asâbına zaaf getirmiş bir genç pehlivana benzerdi. Çünkü Bâyezidin idaresinde olan sükûnet cihetiyle, halkın hamiiyet galeyanına birden bire durgunluk geldiği gibi, bir taraftan da Şilik illeti, mülkûn askerlerine varıncaya kadar sirayet etmişti. Binaenaleyh Pâdişahın büyük maksatlarla uğraşmağa başlamadan evvel, bu hastayı, bulunduğu helâk olma tehlikesinden kurtarması lâzım geldiğinden, buna çare olarak âmir-i mutlak tarzında, yani ihtiyaç göründükçe her türlü âdetler ve nizamların üstünde hareket etmeyi ihtiyar eylemiştir.

İdareyi bütün bütün ele aldığı zaman etraf, düşmanla dopdolu olmakla beraber hazineyi akçadan, anbarları mühimmat-ı seferlyeden hali bulduğundan, malıyece bir takım âcil ıslahatlara teşebbüs ederek geliri hayli arttırmış ve tam bir sebat ve devamlılıkla harp tedarikâtına başlamıştı.

Bu tedbirlerin cümlesindendir ki, cülûs akabinde (Venedik) sefiri gelerek devletle olan muahedesini yenilemek istemekle, o zamana kadar Memâlik-i Osmaniye'ye (10) serbest girmekte olan meta'larına % 5 (yüzde beş) gümrük koydu.

Pâdişah bu ıslahat ile meşgulken vükelâ ile şehzâdeler de fırsatı kaçırmıyarak ellerinden gelen desiselerinde kusur etmediler. Bir taraftan vükelâ Pâdişahın her fikrine bir hata isnadıyla beraber, askerî isyana hazırlamaktan geri durmadıkları gibi, bir taraf-

(9) Osmanlı İmparatorluğunun resmi ismi.

(10) Osmanlı memleketleri.

tan da Şehzâdeler Şah İsmail'den istimdat etmiş ve o ise Memâlik-i Osmaniye ahalisini sapıtmak için birbirini müteakıp memurlar sevkettiğinden başka, Mısır ve Zülkadriyye (11) takımıyla dahi Devlet-i Allye'ye karşı bir ittifak meydana getirmeğe teşebbüs eylemişti.

Hatta, Pâdişahın nezdinde bulunan kardeş çocuklarının mensupları dahi, yeniçerilerin arzusu, verâset usûlüne galib olduğunu görünce büyük büyük ümitlere düşerek, ağızları vaatler, cepleri altunla dolu olduğu halde her tarafa yayıldıklarından, mülkün her köşesi, kimi Safevî Devletine tâbüyet iddia ve kimi Şehzâdelerden biri için saltanat talep eder, bin türlü fesat fırkalarıyla mâlâmâl olmuştu.

Nihayet bu fesat takımının verdiği karar üzerine, Sultan Ahmed'in oğlu Alâeddin bir takım askerle ansızın Bursa'ya çıkıp gelmekle, Pâdişah bu hareketi işitince biraderinin bu kendisinden umulmıyan cesareti, garibine giderek, acele olarak tophyabildiği askerle Anadolu'ya geçti ve Malkoçoğlu Ali Beyi bir takım askerle Bursa'nın kurtarılmasına gönderdi.

Daha yola girilir girilmez yeniçerilerle, sipahiler aralarında bir münazaa çıkarmakla, el altından tertip olunan fitne büyümeğe başlamışsa da, Pâdişahın şiddet ve mahareti derhal işi bastırdığından, Alâeddin ordunun karışıklığından umduğu yardımı göremeyince, mecburen Ali Beyin takibi önüne düşerek Darende'ye kadar kaçmıştı. Pâdişah da tam bir süratle Engürü'ye (Ankara) yettiği halde Sultan Ahmed dağlara çekildiğinden, boş kalmış olan Amasyanın idaresini Davud Paşazâde Mustafa Beye havale ederek Bursa'ya döndü.

Kış esnasında Sultan Ahmed'in ikibin atlı ile

(11) Dulkadroğulları

Amasya'yı basarak tekrar zabt ile Mustafa Beyi esir ve fakat kendine vezir eylediği haberleri gelince, Pâdişah iki bin kişinin Amasya'yı almağa kifayetsizliğine ve Mustafa Beyin nâil olduğu makama bakarak vakayı haklı olarak onun hiyânetine hamlile beraber, kumandanlardan şüphelenmeğe başlamıştı.

Bu sırada ise Malkoçoğlu ordudan kaçarak gelip, askerin Sultan Ahmed tarafına meylini haber verdiği gibi Sadrazam bulunan Koca Mustafa Paşa, Amasyanın kurtarılmasına sevk olunan askerin hareket şeklini ve gâyesini, şehzâde Sultan Ahmede ihbarla teşebbüsün semeresiz kalmasına ve sevkolunan süvari bölüğünün berbat olmasına sebep olduğu, tutulan mektuplardan haber alınmakla şüphe bir kat daha kuvvet bulduğundan, etrafa mâhir memurlar ve sahte mektuplar gönderilerek yapılan tahkikat neticesinde kardeşleri, kardeş çocukları vükelâsı, memleketin etrafında bulunan diğer İslâm meliklerinin askerleri, Memâlik-i Osmaniye halkından olan Şiiler, bazan müttetik olarak ve bazan tek başlarına bin türlü vasıtalarla kendinin ve belki devletin zevaline çalışmakta oldukları kat'î olarak meydana çıktığından, Pâdişah kendisini son derece keskin tedbire müracaat mecburiyetinde görmüş ve fitne ateşini, tutuşturanların kaniyle söndürmeğe başlayarak ilk önce Sadrazamla yanında bulunan kardeş çocuklarının hepsini öldürtmüştür.

Sultan Selim etraflarını çeviren müfsit kimsele rin hırs ve emelleri yolunda kurban olan biçâreler için matemle meşgul iken Sultan Korkud'u imtihan yolunda, saltanat teklifini havi kumandanlar lisanından daha evvel gönderilen mektupların zaten bir fırsat gözlemekte olan Şehzâde tarafından kabul ile verilen cevapları, bu sırada Sultan Selim Hazretlerinin eline ulaşmakla, bu sadakatsizliğin tesiriyle çok üzüldük-

ten başka, Sultan Korkud idaresinde bulunan Saruhan Sancağının pâyitahta yakınlığı ve binaenaleyh orada zuhur edebilecek bir fitnenin şiddetinin ehemmiyetini ve vahim akibetini mülâhaza eylediğinden, Sultan Ahmed gâilesini tehir ile bir kaç bin süvari seçip yanma alarak, akla hayret verir bir süratle Bursa'dan, beş günde Manisa'ya vâsıl oldu ve kardeşini sarayında kuşattı.

Fakat Sultan Korkud, nedimi olan Piyâle Beyin gayret ve sadakati sayesinde gizli bir kapıdan kaçmıştı ki, sonradan tâyin olunan memurların eline düşerek ahdini bozduğu için öldürülmüştür.

Pâdişah kardeşinin vefatı haberini işittiği ve idam olunacağı sırada kendine bir manzum mektubu okuduğu gibi gönlündeki kardeşlik şefkati, kızgınlık ve vazife ifası gibi hislere galebe ederek haftalarca teessüfle ağladıktan başka, seçtiği ve yapmak istediği maksatların, bu kadar acı fedakârlıklara ihtiyaç gösterdiğini görünce, idare şeklinde olurlarına gitmek ve yahut saltanattan el çekmek gibi bir takım meyusça hayallere uğramıştı. (12)

(12) Şehzade Korkut Osmanogullarının yetiştirdiği büyük simalardan biridir. Alim, fazıl, şâir, musikişinas idi. Bahriye işlerini çok iyi bilir ve denizcileri himaye ederdi. Barbaros kardeşler onun himaye ettiği, sonradan Devleti Aliyye'ye memleketler ve zaferler kazandırmış kahramanlardandı. Onlara «Artık Şarki Akdenizi bırakın, garbi Akdenize tevccüh edin», tavsiyesinde bulunan Sultan Korkud'dur. Bu onun askeri noktadan dahi, ne derece sağlam jeo politik görüşlere sahip olduğunu gösterir. Yavuz tahta çıktığı zaman, aynı anadan olma, kendisinden 3 yaş büyük bu ağabeyine dokunmak istemedi. Çünkü kadrini ve kıymetini biliyor, kendisini çok seven deryahları küstürmek istemiyordu. Dedesi Fâtih'in çok hoşlandığı bu ağabeyini aynı zamanda takdir de ediyordu. Korkut İstanbul'dan ayrılmak isteyince ona müsaade de etti. Hatta Yavuz'a saltanat dâvasında bulunmayacağına saltanat üzerindeki hukukunu ona devrettiğine dair bir senet verdiği gibi, Yavuz'dan da, Anadolu'da istediği sancakların kendisine verileceğine, dahili işlerine müdahale edilmeyece-

Garibdir ki, bir taraftan bu yaralı arslan sükûnetle vakit geçirmeğe karar verdiği sırada, öte taraftan, zaten safasından başka bir şey düşünmeyen Sultan Ahmed, umulanın üstünde bir celâdet hâsıl etmiş

ğine mütedair bir sened de aldı. Fakat Anadolu'ya gidince başına pek çok adam topladı. Yavuz bundan şüphelendi. Aldığı haberler de bu şüphesini takviye eder mahiyetteydi. Bunu denemek için bazı ricalle, kendisini makamı saltanata dâvet eden mektuplar yazdırdı. Sultan Selim'e verdiği söz ve ettiği yemine göre bunları kendisine haber vermesi lâzımdı. Fakat bir Osmanoğlu bunu yapamazsa bile, kendisine mektupları gönderen ricalle hiç olmazsa ihtarda bulunması, bu davâdan vazgeçmelerini bildirmesi iktiza ederdi. Korkut bunun aksini yaptı; bu mektuplara müsbet cevap verdi. Çünkü Fatih'in vefatında pederi gelinceye kadar 19 gün saltanat naibliğinde bulunmuştu. Nihayet bir Osmanoğlu idi. Onlar ya ölecekler, ya Devlet başkanı olacaklardı. Başka türü bir hayat onlarca yaşamak değildi. Yavuz ise Anadoluyu tehdid eden, islâm dünyasını endişelere sevkeden kızılbaş beliyesini temizlemek azim ve kararındaydı. Kendisine biat eden Osmanlı milleti ile, kendi toprakları dışındaki ehli - sünnet efkârı umumlyesi ondan bunu talep ediyordu. İran seferine çıkarken arkasında bir saltanat müddetisi bırakmazdı. Nâcâr Korkud'un üzerine yürüdü. Çarpışına olmadan Korkud Mısır'a kaçmak istiyordu. Cem Sultan vak'ası gibi olması için sahillerde dahl emniyet tertibatı aldırıldı. Yakın adamlarından Piyâle Bey ile Antalya civarında bir mağarada yakalandı. Bursa'ya getirildi ve orada bin seneden beri devam eden Oğuz an'anesine göre, muazzez ve mukaddes olan kanı dökmüden yay kirisiyle «siyaset» edildi. Korkud, kendisine Kapıcıbaşı Sinan ağa Fermanı tebliğ edince bir saatlik bir müsaade istemiş, bu arada Yavuz'a manzum bir mektup yazmıştı. Ertesi gün Yavuza mektup verildiği zaman koca hükümdar, o kadar ricalin arasında göz yaşlarını tutamamış, hüngür hüngür ağlamış, üç gün umûmî matem ilân etmiştir. Korkud'u Atası Orhan Gazinin yanına defnettirdi. Türbedarlığına, efendisine sonuna kadar Sadık kalmış Piyale Beyi, taltif, takdir ve ihsanlarla tâyin etti. İki kızına da çok büyük lûtf ile muamele etti, bir çok hediyeler ve ihsanlarda bulunduğu gibi maaş da bağlattı. Diğer Şehzade Sultan Ahmed'in annesi ve kızlarına da aynı tarzda muamelelerde bulundu. Bütün bunları Devlet ve millet için yaptığını göstermek istiyordu. Bugün Antalya denilen Korkudell uzun zaman bu şehzadenin ismini taşıdı.

ve tedarik ettiği orduyla Bursa üzerine yürümeğe başlamıştı.

Sultan Selim bu haberi alınca çektiği matemden daha korkunç olan zulme mâni olmak için yanında bulunan askeri alarak, ölümünü ararcasına hasmına karşı koymağa koştu. Yenişehir civarına erişildiği zaman, öncü bulunan Anadolu Beylerbeyi ile İmrahor Mehmed Ağa kendilerini ölüme atar gibi Sultan Ahmed ordusuna hücum ederek, miktarda olan nisbetsizlikten dolayı, bir iş göremedikten başka bir hayli telefât da verdiklerinden, ordunun mevcudu yedi sekiz bin kişiye inmişti. Pâdişah ise asıl böyle büyük tehlikelerde üstünlük ve meziyetini göstermek, şanlarından olan eâzımdan bulunduğu için, askerinin azlığını şahsî büyüklüğüyle telâfi ederek hemen muharebeğe başladı. Ve ordusunu arada olan sudan yüzerek geçirerek, yirmi bin kişiden fazla olan hasmının karşısında, her türlü hücumun geri püskürtülmesine müsait bir harp mevkie seçti.

Sultan Ahmed, harbe başlamadan evvel bir elçi göndererek aralarındaki çekişmenin şahsî bir vuruşma ile (teke tek) haledilmesini teklif etti.. Sultan Selim elçiye, «Pâdişah olan kardeşini cellât mı zanneder ki, kendi gibi bir âcizle mübareze edeyim»? diyerek elçiye geri gönderdikten sonra, nefsinde olan kahramanlık gururunun bir zandan ibaret olmadığını fiilen isbat için gayet az bir askerle hücumu başlamıştı.

İki taraftan beşyüz kadar çarhacı (13) savaşı açar açmaz, Pâdişah seri bir halde işi bitirmek niyetiyle, düşman ordusunun bir tarafına şiddetle hücum için üç bin atlı memur ettiyse de, Sultan Ahmed, can korkusuyla fevkalâde bir gayret göstererek, on bin ka-

(13) Eski savaşlarda, muharebenin ibtidasında düşmana saldıran grup.

dar süvari ile bunları karşılamış ve geri püskürtmüş olduğundan muvaffakiyetin ne tarafa meyledeceği bilinmez bir hale gelmişken, Sultan Selim'in tam bir sür'at ve maharetle sevkettiği yeniçerilerle Anadolu Beylerbeyi, Şehzâdeyi şiddetli hücumlarla yerinden kopardılar. Bir hayli kanlı çarpışmalardan sonra bütün ordusunu perişan ettiler.

Şehzâdenin takipçiler eline düştüğünü haber vermek için gelen müjdeciler Pâdişahı korku veren bir şaşkınlık içinde bulmuşlardı. Bu sükût ânında fikir ve kalbinden geçen mülâhazaların tesiri bilinemez. Ancak lisanından çıkan sözler kâh saltanat vazifelerinin tahammülü kaabil olmayan mecburî bir belâ olduğundan şikâyetçi ve kâh Sultan Ahmed'in bu sefer gösterdiği vefasızlığa ve Çelebi Sultan Mehmed ve kardeşleriyle, Sultan Cem vak'ası gibi emsalinden edinilmiş tecrübelere nazaran hayatta bırakılmak lâzım gelse, dahilde fesadın önünü almaya imkân olmayacağını beyandan ibaretti. Nihayet üzüntü ve yaşlarla kardeşinin idamına hükmeyletti. Bu musibet, Korkud'un yarası üzerine bir yara daha açmakla Pâdişaha memleketin asayiş ve saltanatın teyidi lezzetini hissettirmemişti. Fakat zamanın kötülükleri de bununla son bulduğu için, Sultan Ahmed vak'asından sonra cihangirlik azmi, fitne girdaplarından fütuhât yollarına geçmişti.

Vakta ki Pâdişah bu menhus seferden Edirne'ye avdet etti. Saltanatın yerleştiğinde şüphe kalmadığından, komşu memleketlerin elçileri birbiri arkasından sulh anlaşmalarını yenilemek istediler. Pâdişahın nazarı da şark tarafına olduğu için, Rumeli hududunun emniyette bulunması arzusunda olduğundan, sefirlere büyük bir hüsnü kabul gösterdi.

Bundan sonra huzurunda umumî bir divan kurarak Şah İsmail'in İslâma verdiği tefrika ve ehl-i sünnete eylediği zulümleri bizzat sayarak mukatele için

rey istemekle ulemâ derhal fetva verdiler. Fakat bütün kumandanlar sükût halinde bulundular. Zamanın hamiyet sahiplerinden Abdullah isminde bir Yeniçeri bu hali görünce «Pâdişahım ne durursun? Allah, uğurunu açık, kılıcını keskin etsün. Biz gittiğin yere gider, kaldığın yerde kaluruz!» demekle, kimi kendiliğinden kimi de mecburî herkes Abdullahı takip ettiğinden, Pâdişah derhal İran seferini ilân eyledi ve neferi, gayretine mükâfat olarak birden bire Sancak Beyliğine kadar yükseltti.

Üzerine varılmak murâd olunan Şah İsmail Safevî, fevkalâde nâdir olarak yetişen ashab-ı zuhurdan olarak, daha ondört yaşında iken dedelerine mürid olan şüleri başına toplıyarak İran ve Horasan ve Irak'a gasbederek malik olmuştu. Meydana getirdiği maddî kuvvet ise, tuttuğu ve mensub olduğu yeni mezhebin mânevî yardımını bir kat daha tahkîm etmiş ve Memâlik-i Osmaniye'nin her tarafı Şah İsmail taraftarlarıyla dolmuş olduğundan devletçe bu musibet, Uzun Hasan belâsına gâlib ve hatta Timur fitnesine yaklaştı. (14)

(14) Şah İsmail Safevî bir şeyh sülâlesindendir. Cengiz zamanında yaşamış olan Safiyeddin Ebû İshak Erdebili'ye nisbet edilir: Şah İsmail İbnî Şeyh Haydar b. Cüneyd b. İbrahim o. Hoca Ali b. Şeyh Sadreddin İbnî Safiyeddin Erdebili. Bu âile, Şah İsmail'in dedesi olan Şeyh Cüneyd'e gelinceye kadar, Erdebil tekyesi şeyhliğiyle iktifa ettiler. Şeyh Cüneyd'dir ki, Şeyhliği, Şahlığa çevirmek hülya ve dâvasına kapıldı. Şeyhin ikbal ve riyaset hırsı Karakoyunlu Hanedanından olan Erdebil hakimi Cihan Şahın infialini celbetti. Ve kendisini cezalandırmak istedi. Şeyh, Cihan Şahın düşmanı olan Uzun Hasan'ın sarayına iltica etti. Uzun Hasan Cüney'de yalnız muavenet etmekle kalmadı, kızkardeşi Hatice Begüm'ü de tezvîe eyledi. Cihan Şahın Uzun Hasana mağlup olmasıyla yeniden Erdebile döndü ve İran hükümdarına yakınlığı dolayısıyla yine siyasi hud'alarına başladı. Siyasi gayelerini örtmek ve kendisini huzursuz yapan Şahlık hülyâsını keşfettirmemek için gayri müslim olan Gürcülere cihadı bahane ittihaz etti. Lâkin hıristiyanlar üzerine yürüne-

Tehlike ne kadar büyük ise onunla uğraşmağa Pâdisahın alîcenab azmi de o kadar arttığından 920 hicrî (1514 M.) senesinin baharı erişince, Anadolu üzerine hareket olundu. Ve dahilî ihtilâllere dâir görülen emâreler üzerine, tâyin olduğu yukarıda söylenen memurlar vasıtasıyla şîlikleri tahkik olunabilen kırk-

cek yerde, şimale dönerek Şirvan Hakiminin arazisini istilâ etti. Fakat mahallî askerlerle giriştiği cenkte telef oldu. Uzun Hasan, Cüneyde olan sevgisini oğlu Haydar'a intikal ettirerek Kızı Alemşah Banu'yu onunla evlendirdi. Uzun Hasan, Fatih'le Tercan ovasında, Otlukbelinde yaptığı muharebede mağlup olarak bozulmuştu. Fatih, kendisi gibi Türk olan ve Oğuzların Bayındır aşiretinden bulunan ve maiyetinde de bu ve diğer aşiret kuvvetleri olan Uzun Hasan'ı muharebede hezimete uğrattıktan sonra takip ettirmemiştir. Bunun sebebinin siyasi olduğu muhakkaktır. Bununla Fatih sünnî Oğuzlar arasındaki kardeş kavgasını hem ileri götürmek istemiyor, hem de Şiîsi bol olan İranda hükümet süren sünnî Akkuyunlu hanedanının mevkilini sarınamak istiyordu. Uzun Hasan da herhalde hem Şîa üzerinde nüfuz sağlamak, hem de onlardan kuvvetli adamları peylemek için bir tarikat şeyhi olan Cüneydi tutmuş olacaktır. Fakat Şeyh Cüneyd daha Konya'da iken Şeyh Abdüllâtîfin gördüğü ve dediği gibi «gayesi sofuluk olmayan, şariat bozup emaret etmek» davasında bulunan bir adamdı. Hasan'ın böyle bir kimseyi tutması hem kendi hânedanının sonu olmuş, hem de İslâm dünyasına büyük zararlar vermiştir.

Şeyh Haydar Uzun Hasan hayatta kaldığı müddetce sükûnetini bozmadı. Ancak onun vefatıyla İranda karışıklıklar çıkınca bu durgunluğundan ayrılarak babası gibi fiilî harekete başladı. Taraftarlarına herkesten ayrı bir kırmızı külâh giydirdi ki, bundan sonra İranlılara verilen (Kızılbaş) tabiri burdan çıkmıştır. Şeyh Haydar, Bayındırılılarla yapılan bir muharebede maktul düştü. Sonra bunun oğlu olan İsmail gizlendi. Kendisini Geylân Hakimî Şerif Hasan himaye etti. Akkoyunlu Hanı Ahmed Mirza, İsmailin memleketten çıkarılmasını istedi; fakat Şerif Hasan, firarının kendi memleketinde olmadığına yemin etti. Çünkü İsmaili büyük bir ağaç üzerinde saklıyordu; bundan dolayı yemininden hânis olmadığı zaman bâtında bulunuyordu. İsmail altı sene kadar burada kaldıktan sonra Lahcan'da, taraftarlarını topladı. Bura ahalisi Timur istilâsı zamanında dedeleri tarafından himaye ve esaretten kurtarıldığı için tekye şeyhlerine meclub idiler. İsmail Şahlığını ilân ile topladığı

bin kadar adamdan en tehlikeli olanlarının idamıyla, geri kalanın icabına göre tevkîf altında veya göz hapsinde tutulması için memleketin her tarafına fermanlar gönderildi.

Mamafih Şiflerin kökünü kesmek mümkün olamadığı için, Pâdişah Sivas'a varınca, maiyetinde bulu-

bin kişi kadar kuvvetle Şirvan Hanlarından, önce babasının intikamını aldı. Sonra Şemseddin gibi bazı Akkoyunlu Ümerasının yardımıyla, zaten ana tarafından bağlı olduğu hânedana karşı saltanat iddiasında bulunarak, Tebrizi işgal ve Akkoyunlu hânedanını türlü hiyle ve desiselerle tamamen öldürttü. Böylece Şahlığını ilân etti. (1501 M. — 906 H.) Sonra Dülkadiroğlu Alâüddevle'den kızını istedi. Red cevabı alınca da intikam almak için ordusunu Osmanlı topraklarından geçirerek, müdafasız olan Zülkadriyye arazisini talan, Amid (Diyarbakır), Harput gibi müstahkem şehirleri istilâ etti. Zülkadriyye Hânedanının kabirlerini deşip kemiklerini yaktırdı. Yakaladığı Alâüdevle'nin oğlunu ve kızlarını kebab ettirerek gözleri dönmüş askerlerine yedirdi. Birbirlerinin elinden kapışarak yedikleri rivayet edilir. Şah İsmailin böyle vahşetleri vardır. Özbek Han, Şeybek Hanı mağlup edince eski bir an'aneye uyarak onun kafatasını altınla kaplatıp içi içmiştir. Kafa derisini de baharatla dokdurarak sonradan Yavuza göndermiştir.

O devirlerde yaşamış olan ve destan tarzında bir tarih yazmış bulunan Aşıkpaşazâde «müridlerinin birbirleriyle karşılaştıkları vakit Selâmünaleyküm yerine (Şah) dediklerini, hasta ziyaretinde dua yerine aynı kelimeyi kullandıklarını, besmele yerine (Bismillah - Şahın ismiyle) dediklerini namaz kılmadıklarını, oruç tutmadıklarını, rızâ dair çok kelimeler söylediklerini, ebl-i sünnete çok hakaretler ettiklerini, müslümanların rızkını, mahnı ellerinden alıp, biri birinin avratlarını tasarruf ettiklerini» yazar. Bu, o devirde ehli sünnet tarafından Şah İsmailin nasıl görüldüğünü açıkça anlatır. O zamana kadar, sünni bir hânedan idaresinde bulunan İran, gulât-ı şîa'dan bir tekke şeyhinin eline geçince, İslâm dünyasında büyük bir heyecan ve endişe belirmişti. Bağdatta, Şamda, Mısırdaki ve Osmanlı Türkiyesinde üzüntü büyüktü. Mısır'daki Fatımi tasallutu, Selçuklilerden evvelki Büveyh Oğullarının Bağdattaki vak'aları İslâm dünyasında unutulmamıştı. Oğuzların, Türklerin müslümanlarca bir kurtarıcı gibi karşılanmaları, işte bu belâlardan İslâm dünyasını tenizlemiş oimalarındandı. Mısırdaki Fatımi belâsını temizlemek ve yine İslâm ve Türk dünyasının yetiştirildiği en bü-

nan yüz kırk bin kişiden, kırk bin kişi ayırarak, Sivas ile Kayseri arasında bırakmıştır ki, bununla hem Anadolu'da Şi'iler bir fitne uyandırmaya kalkışacak olursa, bastırmaya muktedir bir kuvvet bıraktı, hem şâyet düşman memleketinde muvaffak olunamazsa ric'ati temin edecek bir istinat noktası hasıl etti, hem de, Şah

yük adamlardan biri olan Nureddin-i Zengî'nin yetiştirip büyüttüğü kumandanlarından Selâhaddin Eyyubî'ye nasib olmuştur.

Şah İsmail muvaffakiyetini askeri kuvvet ve kabiliyetinden ziyade, propaganda ve nifak ekibi tarzında teşkilâtlandığı, tarikat organizasyonuna borçludur. Fakat bu, Osmanlıya tesir etmedi.

İsmail, Osmanlı mülkünün bir dahili meselesi olan şehzâde kavgalarına el attı. Bunlardan istifade ederek, ahaliyi bölmek arzusunda bulundu. Bunu da Şehzâde Ahmed taraftarlığı ile yapmaya gayret etti. Yani Türkiyenin iç işlerine bilfiil müdahaleye yeltendi. Bu hareketleri bardağı taşıran son damla oldu. Şah o zamana kadar 14 hükümdar ve hânedanı öldürmüştü ve topraklarını ellerinden almıştı. Bunlar arasında Şirvan, Mazenderan, Dülkadir, Akkoyunlu, Karakoyunlu âileleri en meşhurları idi. Bu defa sert bir kayaya çarpmıştı. Ehli sünnet müslüman efkârı umumiyesi, yukarıdan beri sıraladığımız nifak ve şikâki üzüntüyle karşılıyor; mal, can ve ırz masuniyetlerinin halledar eden şia davranışlarını takbih ediyor; bunları halledecek, kudretli, kuvvetli ve âdil bir el arıyordu. Bu el bir mevhibe-i ilâhiye olarak zuhur etti. Bu Sultan Selimdi, Zavallı İsmail bunun önünde duramadı; Çaldıranda mağlup ve münhezim oldu. Bir müddet sonra ittifak etmek istediği Kölemen Sultanı da Mer-cidabık'da mağlup oluyordu, iki sefer-i hümayunla İslâm «tev-hid-i mîlk ü millet» e kavuşuyordu.

Şah bu mağlubiyetten sonra fazla yaşamadı. 1524 senesinde henüz 37 yaşında iken vefat etti. İsmail, türkçede Hatayî mahlasıyla şiirler yazardı. Bunlar Türk halk edebiyatının güzel örneklerini teşkil ederler.

Yavuz'un muharebe ettiği Şah İsmail, Çaldıran'a gelinceye kadar zaferden zafere koşmuş bir adamdı. Asker ve kumandanları, kendisine taabbüd derecesinde bağlıydılar. O devre göre çok üstün bir süvari gücüne sahipti. Bu günkü Erzurum vilâyetinin mühim bir kısmı, Kars, Diyarbekir, Mnsul, Bağdat; Horasan, Semerkant ve Buhara'nın cenubu hakimiyet sahası içine giriyordu. O devirdeki İran, Mısırdaki Memlûk devletiyle birlikte dünyanın en büyük devletleri arasındaydı. Ne var ki Yavuz

İsmaille, «Eğer ordunun çokluğundan korkup da saklanırsan meydana çık. İşte sana bir yiğitlik olsun diye, askerimi azalttım» gibi sözlerle hakaret eyledi.

Hasılı Sultan Selim Bayburt ve Erzincan gibi etrafta bulunan bazı kalelerin alınmasına adamlar tâyin ederek ve o vaktin âdeti üzere Şah İsmail'le bir

idaresindeki Türk ordusu, teşkilât, askeri ve sınaî teknik itibarıyla o devre kadar tarihin görmediği bir savaş makinasıydı. Yavuzun Çaldıran meydan muharebesi hareket üssünden 2500 km. uzakta dikilen bir zafer âbidesidir. Ondan asırlarca sonra Napolyon, II. Cihan Harbinde Hitler, Rusyaya karşı aynı uzaklıkta küçük muharebeler kazanmakla beraber kat'i zaferi elde edemediler. Şah İsmailin taktığı de, Rusyanın bu iki harpte başvurduğu ve muvaffak olduğu taktikti. Bütün bunlar mülâhaza edildiği vakit, o zamanki Türk ordusunun kuvvet ve kudretiyle, Yavuzun harp dehâsı askeri idarededeki üstün kabiliyeti çok daha iyi anlaşılabilir. Yeri gelmişken şunu da söyleyelim ki, Türkler muharebe meydanlarında olduğu kadar idarecilikte de tarihe büyük nümûneler vermiş bir millettir. Muharebeler kazanmak kolay, fakat milletleri idare etmek güçtür. Biz Rumeliye Süleyman Şahla geçmiş, ondan sonra kısa bir müddet içinde bugünkü Balkanları hakimiyetimiz altına almışızdır. Rumelideki hakimiyetimiz, Türk tarihinin en büyük kaybı olan ve Rumeli Türkiye-sinin kaybıyla neticelenen 1912 Balkan hezimetine kadar 500 seneyi geçmiştir.

Yavuz, Diyarbakır ile beraber bütün cenûbi ve doğu Anadoluyu alan, Anadolu birliğini kuran adamdır. Bugün buralar elimizdedir. Yavuz Halebi, Şamı, Mısır'ı, bütün Arabistanı almıştır. Buralardaki hakimiyetimiz, 400 seneyi bulmuştur. Bütün buralar ahalisi tarihimizin tatlı günlerine beraber gülmüşler, Türk ordusunun zaferlerini beraber tes'îd etmişler, mağlûbiyetlerimize beraber ağlamışlardır. Asırlarca alı, yeşilli, hilâl ve yıldızlı Türk bayrakları, Avrupa ortalarından Afrika içlerine, Atlas Okyanusundan Hind denizlerine; Yemen'den Rusya dahiline kadar haşmetle dalgalanmıştır. İngiltere'nin Hind hakimiyeti 150 seneyi bulmuştur. Bizden 1. Dünya harbinde aldığı yerleri 30 sene sonra tasfiye etmek zorunda kalmıştır. Rusyanın Türk diyarlarındaki hakimiyeti daha 150 seneyi doldurmuş, Doğu Avrupadaki hakimiyeti ancak yirmi seneyi geçmekte bulunmuştur. Bir garplının dediği gibi: «hakimiyet mevzuunda bizim dakalarımıza (10 sene) mukabil, Türklerin asırları vardır». Bütün bu topraklar çok çeşitli kavimlerin, ırkların, din gu-

takım hakaretâmiz muhabberelere girişmekle beraber, düşman tarafından başlanması üzerine şerre, şer ile

rupları ve medeniyet bakiyyeierinin bulunduğu mamur ülkelerdir, Buralarda yalnız kuvvetle, yalnız orduyla durulmaz. Buralarda oturan millet, adâletli ve insani idareyi kurmuş, hâkim olduğu halkların istediklerini temin etmiş; onları maddeten ve mânen tatmin etmiş bir millettir. Buralarda hâkim olan millet, Kur'an'da Allahın medhettiği «bâtılı ve küfrü reddeden; hakkı tutan ve ilâ eden» bir millettir. Bu gün zorla terkettiğimiz bütün, topraklarda aranmanızın sebebi de, ecdadın bıraktığı âdil idarecilik hâtıralarıdır. Bu hâtıralar o kadar tesirlidir ki, elimizden çıkan topraklarda düşmanlarımızı senelerce huzursuz etmiştir ve halâ da etmektedir. 93 Harbinde (1876-77) bize karşı Sırp ihtilâlini tahrik eden ve «Taşkent Kasabı» diye anılan General Çernayef, Çar'a yazdığı bir mektupla bu hâtıralardan bahsederek aynen şöyle demektedir: «Burada (Sırbistan) hiç yoktan ordular yaratmak mümkün.. Ben bu imkândan bol bol istifade ediyorum. Fakat yarattığım orduları sendeleten bir engel var: Türklerin yaşayan hâtıraları!.. Üç dört yüz yıl evvel her kudreti ve her milleti yenen Türkler, şimdi de silinmez hâtıralarıyla her teşebbüsü sendeletiyorlar. Ölümünden korkmayanlar bu hâtıralardan korkuyorlar. Hemen her yürekte bu korkuyu seziyorum. Demek ki yalnız Türkleri değil onların tarihini de yenmek lâzım. Bu vaziyette ben, Türklerin, düzlüklerle milleti idare edebilmelerindeki muvaffakiyetli sırrı da anlıyorum: Onlar milletleri bir kerre yeniyorlar. Fakat kazandıkları zaferi ruhlarda ve nesillerde yaşatmasını biliyorlar... Bir değil, bir kaç ihtilâl bile Türkün iliklere işleyen gizli hâkimiyetini yıkmaya kâfi gelmeyecek. Onlarda yalnız sonsuz bir cesaret değil iradeleri sersemleten bir sihirbaz zekâsı varmış. Zaten Avrupanın yarısını asırlarca hâkimiyet altına almak başka türlü olamazdı.» Biz şunu ilâve edelim ki, bu hâtıralar adalet hâtıralarıdır, yalnız harp hâtıraları değil!

İşte Şahın karşısındaki kuvvet, aynı zamanda bu hâtıralarla mücehhez bir kuvvetti. Osman Gâziden beri gelen bütün Osmanoğulları Yıldırım'ın tabiriyle «afitâh gibi müstakimü's-siyre» idiler. Müslüman rical onların emrinde çalışmaya can atıyorlardı. Taşkentteki bir dilâverin, Mısır'da ki bir âlinin, Buharada'ki bir şeyhin gayesi Devlet-i Aliyye'nin hizmetinde bulunmaktır. Bu devlet bir Gaziler, Mücahidler devleti idi. Sultan Selim de, İsmail ile yazdığı mektupta kendisini bu sıfatla tavsif ediyor ve «Sultan'ül Gazât vel-Mücahidin - Gaziler ve Mücahidlerin Sultanı» diyordu. Bu sebeple harpla neticesi su götürmezdi ve takdir-i ilâhideki gibi oldu.

mücâzât yoluyla huzura gelen sefirleri ya hapis veya idam eyliyerek hududa varmış ve hatta ileri doğru bir hayli tecavüz etmişse de, Şah İsmail, Pâdişahın her bir tedbirini muvaffakiyetsiz bırakmağa, vükelânın gayret ve çalışma derecesini ve Yeniçerilerin iliklerine işlemiş olan rahat meyli dolayısıyla uzun seferlerden şiddetle nefret ettiklerini bildiğinden, muharebe meydanında bahtını ve iktidarını tecrübe etmeğe cesaretense, Osmanlı ordusunun temayüllerinden istifadeyi tercih ederek, askeri yorup bir kat daha kızdırmak için yol üstünde bulunan yerleri tahliye ederek, geriye çekile çekile Çaldıran tarafında bulunan dağlara kadar gitmişti. Padişah düşmandan aldığı esirlerin ağzından bu halı istihbar etmesi üzerine, Şah İsmail'in pâyitahtı olan Tebriz'e yürümeğe azmetti ve yolu kırk konağa taksim eyledi.

SEFER

— 1514 —

Tebriz'e doğru çıktı sefer şâhrâhına
Ervâh peyrev oldu cihan pâdişahına

Ât üzre geçtiğin göricek leşker-i guzât
Râmı oldu Şirler gibi yâvuz nigâhına

Yekser gazâ kılınca kuşanmış bir ümmetin
Câlis budur erike-i âlem-penâhına

Münkaad edip seririne maşrıkla mağribi
Bir devlet ermegaan edecektir ilâhına

Âhur ağardı tan yeri re's-i cibâldeu
Serhad'de yol göründü Acem tahtgâhma

Fermân-ı bi-emân ile kalkan hümâ gibi
Tuğrâlu nâme gitti Kızılbaş şâhına

Hâkaan-ı Rûm leşkeri yaklaştığın görüp
İran gerektir ağlasa baht-ı siyâhına

Hengâm-ı rezmi bildiren âvâz-ı hâtîfi
Aksetti her tarafta cibâlin cibâhına

Sahrâ-yı Çaldıran'da gazâ vardır erteye
Ey berk müjde ver feleğin mihr ü mâhına

Meydân-ı cenge sâye-resân oldu tûğlar
Rehyâb-ı milk-i Nûşrevân oldu tûğlar.

Yeniçeriler ise bu sırada, tam düşmanın ümit ettiği gibi sefer zorluklarından ve gurbetin uzunluğundan şikâyete başlamakla, dâima onları kendi hokkabazca hiylelerine ve desiselerine âlet etmekte olan vüzerâ, Sultan Selimi azminden menetmek için fırsatı müsait gördüler. Ve tertib ettikleri müzevirce lâfların arzını, Pâdişahın mahremlerinden Hemdem Paşaya havâle ettiler.

Paşa huzûra girerek, ezberlediği lâfları söylemeğe başlar başlamaz, Sultan Selim neticeyi hemen anladığından sözünü kılıç darbesi ile kesti. Bu şiddet üzerine vüzerâ, gizlenmeye mecbur oldularsa da, tavır ve hareketleriyle askerin gösterdiği hoşnutsuzlukları da arttırmaktan hâli olmadılar.

Nihayet gittikçe şırmarmakta olan askerler, zahîrenin azlığından ve mesafenin uzaklığından şikâyetle dönmek isteyip gürültülerini ayyuka çıkardılar. Hattâ Otağ-ı Humâyûna kurşun bile attılar. Fakat Pâdişah bu büyük tehlikeye hiç aldırmaksızın, fevkalâde bir metanetle Yeniçerilerin karşısına çıkıp:

«Asker kıyafetli korkaklar, maiyetimde ibraz-ı şecaat ve besalet ederek izhar-ı mübahat etmek isterken, şimdi böyle mi yapmaya kalktınız? İtaat-ı askeriye, ülûlemre muhalif hareket etmekten mi ibarettir?

Çoluğunu, çocuğunu karısının kucakını, muharebe meydanına tercih edenler geriye dönsünler; Ben buraya geri dönmek için gelmedim. Metâib ve mezâhime mukavemet etmeden istihsâl-i muzafferiyet etmek nasıl kaabil olabilir? Hedef-i aslimize son derece yaklaşmışken bir tav-ı zelifâne ile geri dönmek azim ve celâdete yakışır hallerden midir? İbrâz-ı şecâatte fütûr gösterenler, şemşir-i celâdetim altında ibrâz-ı satvet ve hamâset ederek ilâyı kelimetullah etmek isteyenlerden ayrılınlar, ben kararımdan dönemem. Siz gitmezseniz ben tek başıma da gidebilirim.» (15) diyerek atını ileri sürmekle, asker, dehşetle karışık bir hayret içinde, câzibe merkezinden ayrılamıyan maddeler gibi, ister istemez Pâdişahın gittiği tarafa yöneldiler. Ve gide gide Çaldıran sahrasına yetiştiler ki, Şah İsmail de mevcut kuvvetleriyle oraya gelmiş ve harp için en münasip zannettiği mevkiileri tutmuştu.

Düşmanın çadırları görüldüğü gibi Pâdişah, bazı vüzerânın ısrarıyla bir meclis-i meşveret aktederek, hemen muharebeye başlamak veyahut askeri bir gün rahat ettirmek sûretlerinden hangisi münasip olacağını mevzubahs etmekle, bütün rical-i devlet istirahat cihetini tercih ettikleri sırada, şeref ve itilâ basamaklarına henüz yetişip gelmekte olan vatanperverlerden Defterdar Pîrî Mehmed Paşa, Sultan Selim'le yarışır-casına «Burada bir gün tevakkuf etmekte, içimizde olan hâinlerin düşmanla muhaberesine vakit vermekten başka bir semere yoktur. Ölümü, nefse vatan edecek zamanda iken, bozgunluktan korkuyorsak, hiç cevap etmeyelim. Yahut ne yapacaksak, şimdi başlayalım» yolunda bir takım ikna edici deliller ileri sürünce Pâdişah: «Kaşki vüzerâ senin gibi olsa» diyerek ve berikilere hiç iltifat etmiyerek, hemen askerinin tâbiyesine başladı.

(15) Sahaif-i Muzafferiyat-ı Osmâniye Sh. 315-316.

Bununla beraber, orduyu Hümâyûn pek ziyade yorgun olduğu gibi, adetçe dahi yalnız yüzbin kişiden ibaretti. Halbuki düşman ise hem dinç ve hem de Osmanlı askerinin bir buçuk mislinden çoktu. Bundan başka Şah İsmail, Osmanlıların birçok sebeplerden dolayı harbi istemediklerine ve kendi takımının şiddet-i sevk ve taassubuna güveniyordu. Ve eline geçen esirlerden ve bazı rivayetlere göre orduda olan hainlerden, harbin tertibini de haber almıştı. Mamafih sefer yorgunluk ve zorluğu esnasında dahî Yeniçeriler, düşmanı önlerinde görünce, Osmanlı şânından başka bir şey düşünmediler. Hasrın çokluğuna ve askerî harekâtımıza olan vukufuna rağmen, Fatih'den beri Osmanlıların harp tekniğinde hâsıl ettikleri mahâret ve Pâdişahın dehasındaki kudret, Osmanlıların kuvvetini artırıyordu.

Şah İsmail, etrafı dağlarla çevrili olan Çaldıran sahrasının bir tarafındaki tepelerde mevki tutmuş, Sultan Selim ise beri tarafına gelince, dinlenmiyerek ova-ya doğru yürümüştü.

Şah İsmail, ateşli topun Osmanlılar elinde diğer harp âletlerine nazaran kazandığı değerden beri, tabyetü'l-çeys (askerî taktik) de yaptıkları değişiklikleri bilemediği için, ordunun hareketini pek münasebetsiz görerek hiç mühimsememekte ve süvarisinin ayakları altında ezdirmek için, bütün askerini dağdan inmesini beklemekteydi. (16)

(16) Bu muharebe nizamı alışı, Ahmet Refik çok güzel anlatır: «(Şah İsmail) o sırada Osmanlı kitalarının muhtelif sınıfları hakkında yanına malumat almak üzere Osmanlı Akıncılarından esir edilmiş bir nefer getirtti. Osmanlı Ordusu muharebe nizamı almak için ileri doğru hareket ettikçe bu neferden muhtelif kitaların isimlerini sormağa başladı. Evvelâ «Tepe üzerinde kın dalgaları gibi dalgalanan şu kırmızı bayraklar nedir?» diye sordu. Akıncı neferi: «Bunlar Mihâlzade maiyetinde bulunan Niğbolu Süvarileridir» dedi. Sonra: «Şu vâdiye inen yeşil bayraklar nedir?» diye sordu. «Bunlar Akıncılarla beraber ordu pişdarını teşkil eden Bolu ve Kastamonu Süvarileridir?»

Sultan Selim onun bu gafletinden istifade ederek hemen sahranın en güzel mevkilerini tuttuktan sonra Anadolu Askerini sağ ve Rumeli Askerini sol kola ve Şehsuvarzâdeyi öne (taliye) ve Şa'di Paşayı arkaya tayin etti ve kendi Yeniçeri ve silâhtarlarla merkezde durdu. Topların bir takımını merkezde alıkoyduğu gibi, bir takımını da iki cenahın sonlarına koymuş ve Azep saflarıyla örtülerek onlar, tayin edilen zamanda ya sağa veya sola hareketle meydan açık bırakılmadıkça kullanılmamağa karar verilmişti

Şah İsmail Orduda bu intizamı görünce işin evvelki zannı gibi olmadığını anladıysa da Azeplerin yapacakları manevrayı bildiğinden, bu malûmatından istifade ile, piyadeyi istinat merkezi olmak üzere ordugâhında terk ederek, askerinin üçte biri derecesinde olan süvarisini ikiye taksim etti ve Azepleri ortaya alarak bir tarafa çekilmelerine meydan vermemek ve bu suretle Osmanlı Ordusunun en kuvvetli silâhı olan topları kul-

O zaman bir toz müthiş bir duman bütün havayı ihata etti. Bir müddet kadar ortalık bir toz bulutu içinde görünmez oldu. Birkaç dakika sonra, allar giyinmiş Osmanlı piyadeleri bu toz bulutu arasından bir yıldırım gibi meydana çıktı. Bunlar Azep efradı idi. Bu toz ve duman bulutları üç dört defa tekerrür etti; üç dört defa da Şah Sultan Selim maiyetindeki kütalar meydana çıkacak zannetti. Fakat Karaman, Rumeli ve Anadolu Süvarilerinden başka bir şey göremedi. Bunların gerisinden alı, sarılı piyadeler geliyor, güneşin ışıkları başlarındaki müzeyyenatı şaşalı bir halde aydınlatıyordu. Fakat aradan birkaç dakika geçer geçmez, silâh şakırtıları beygir gürültüleri işitildi. Kesif bir toz havaya doğru kalkarak etrafı azim bir heybet istilâ etmeye başladı? Sağda kırmızı, solda yeşil sancaklar, onların ortasında biri kırmızı, diğeri beyaz iki bayrak göründü. Akıncı neferi derhal Şah İsmaille hitap ederek: «İşte Sultan Selim! Sağında sipahiler, solunda silâhdarlar!» diye bağırdı? Şah İsmail bütün bu kuvvetlerin cengâverâne bir faaliyet ile muharebe nizamı aldığını görünce, gözlerini semaya doğru çekerek derin bir surette içini çekti. Sonra ordusunun yanına dönerek muharebe tertibatı almaya başladı.» (Solakzâde'den naklen Ahmet Refik, Sahâif-i Muzafferiyat-ı Osmaniye, Sh. 322 - 324)

landırmamak tedbiriyle her fırkayı bir kol üzerine gönderdi.

Sol kola hücum eden kırkbinden fazla zırhlı ve seçilmiş süvariye de bizzat kendi kumanda ederek, Rumeli Beylerbeyini şehid ve askeri kaçmağa zorlıyarak Ordu-yu Hümâyûn'un arkasını kesmeğe teşebbüs etmiş olduğu gibi, sağ kol üzerine gönderdiği süvarinin serdarı olan Ustacı Mehmed Han da, Anadolu askeri üzerine hemen Şahın hareketine yakın bir şiddetle hücum etmişti.

Sultan Selim bu beklenmiyen tedbiri gördüğü gibi, icada icatla mukabele ederek verdiği emirler üzerine bir taraftan Yeniçeriler mevkilerini terkederek, ordunun arkasını almağa çalışan Şah İsmailin ricat yolunu kestiler. Bir taraftan da Mehmed Hânın sağ cenah-ta ortalamağa çalıştığı Azepler, sağa veya sola meyilden ise doğrudan doğruya ricatle topların önünden çekildiler.

İşte bu korkunç silâhın ateş hücumu düşman ordusunun bir kolunu kumandanlarıyla beraber mahvettiği sırada Yeniçerilerin mâbirâne hareketleri de Şah İsmail'in idare ettiği fırkayı perişan ettiğinden kendi harp meydanından bin belâ ile kurtulabilmiştir. Ve bu karışıklıkta yalnız mühimmat ve hazinelerini değil, karılarından birini bile Osmanlılara terk etmiştir ki, Pâdişah tarafından şer'i nikâh ile Kazasker Cafer Çelebi ile evlendirilmiştir.

Ç A L D I R A N

Her tûğ-ı pür-fürûg verirken hücûma şan
Her tîğ-i bi-dirîg parıldardı hun-feşan

Meydân-ı haşr ü neşri karıştırdım ey kader
Andırdı rûz-ı mahşeri hengâm-ı imtihan

Saldırdı fart-ı gayz ile ifrît-i râfuzî
 Tâli göründü bizlere sol kolda pek yaman
 Garkoldu hûua Rûmeli Beğlerbeği'yle ceyş
 Üç Malkoç-oğlu eyledi bir bir fedâ-yı can
 Uğrunda her gazâya atılmış mücâhidîn
 Lâyık mıdır felâkete ey Rabb-ı Müste'an
 Her yanda hûn içinde bu hengâmeden beri
 Hiç esmiyen nesim-i fütûh esdi nâgehan
 Sağ kolda bozdu bozguna uğrattı düşmeni
 Şirâne bir taarruzu sevk eyleyen Sinan
 Şâh-ı adûya karşı kopan sarsar-ı zafer
 İndirdi yıldırım gibi bir darba-î giran
 Pâmâl-i rahşî kıldı Acem tâc ü tahtını
 Tâ arşa astı tîgini Sultan Selim Han
 Serrest-i câm-ı vuslat-ı şân oldu tûğlar
 Tebriz'e reh-nümâ-yı 'inân oldu tûğlar

Sultan Selim bu muzafferiyet üzerine Tebriz'e bir şanlı alay ile girerek, bulduğu âlim ve san'atkârları Pâyitahta göndermişti ve ertesi senede fütûhata devam için kışı Karabağ kıışlasında geçirmek istiyordu. (17)

(17) Halk arasında, Sultan Selim'in Trabzon'da Şehzâde iken tebdil-i kıyafetle İran'a gidip Şah İsmaille satranç oynadığına dair bir hikâyeye vardır. Bu hikâyeyi Solakzâde tarihinden naklen alıyoruz.

«Bazı tevarihde mestûr ve illsap-ı avamda mezkûrdur ki, merhum ve mağfur Sultan Selim Hân, Trabzon hâkimi iken bir derviş-i aba post şekline gırluh tarik-i seyahatle şehir-i Tehriz'e varub Şah İsmail-i pür tadill ile satranç oynamıştır. Velâkin oyunda hâtur bekleyüb, def'a-i saniyede merai vermeyüb mat ettiğinden ötürü münfail olup, el arkasıyla sinesine darb urup «Bre konkay (misafir) hiç Şâh olanlar mat olur mu? Tutalım edebin yoğımış, riâyet-i selâtin ve adâb-ı misafiriyeti bilmez mi-

Fakat askerin İran seferine karşı olan nefretine, kışı daima evlerinde geçirmek âdeti ve hususiyle vü-

slu?» demli. Ertesi gün Şehzadeye bin sikk'e altın bahış ve ih-
san etmiş, Şehzade dahi meblâğ-ı mesbûru, Şahın sarayı kapu-
sunda ata bindiği zaman ayak taşı altına, sarfı ile ma'an, bir
şeb-i siyahta vaz, etmiş. Ve Trabzona doğru çıkub gitmiş. Her
çend ki, Şâh İsmail tarafından tekrar ihzâr içün adam gelüb
matlub olunmuş ve nam ü nişanı zâhir olmamış hattâ Diyar-ı
Rûmdan bir şahıs ânâ mukteza-yı rûzigâr ile, muahabet-i Şâh
ile Şehzade Selim Hân idüğün tahkik bilmiş ve bu sırr-ı nühu-
teyi derununda nihan kılmuş. Şehzadenin gıybetinde Şaha bil-
dirmiş. Şah dahi «Yâ niçün beni mukaddem âgâh etmedin» deyü
itab edince, Mehabet-i Şehzade mani oldu, söylemeğe cür'et ide-
medün» deyü söylemiş. Bu nakil meşhurdur ki eğerçi akıldan
dür ve biraz garib görünür. Feeinmâ bu makalât sıdkâ ham-
l olunub, böyle isbat ederler ki, merhum Pâdişah-ı İskendercâh,
mütevekkilen ala'llah, Şâh'ı gümrah ile Çaldıran sahrasında
cenk idüb şikest kıldığında bade, saâdet-i ikbal ile Tebrize doğ-
ru teveccüh buyurdular. Dâhil-i şehir oldukta Saray önüne va-
rüb mübarek arkaların dîvâr-ı saraya verüb, cevânlı-b-i erbaa'nın
gözden geçirüb, rikâb-ı hümayûnda olan erkân-ı devletin yüzle-
rine bakub ve aralarında Sekban Başî Balyemez Osman Ağa'ya
mübarek lisanlarıyla «Osman Ağa» deyü hitab idüb, bizzat höy-
le buyurdular ki, «Şu Kapı eşliğinde Şahın ata bindiği taşın al-
tında bin sikk'e-i hasene altın kendi dest-i şerifimle komuşmı-
dur. Mal-ı belâlımdır, Ol altunu sana ihsan ettim.» Atından inüb
taşı yerinden kaldırub altunu kabz ile emreylediler. Pâdişah böy-
le deyince etrafında olanlar, Pâdişâh-ı Feridun haşını istima,
idenler, «Acaba bu kelâmın ash var mıdır.» deyü her cârîden
nazarların Osman Ağa'nın semtine oylediler Osman Ağa dahi
filhal mal talebi içün atından inüb ol mahut taşın tahtını yok-
layub gördü ki, saâdetlû Pâdişahın tayin buyurdıkları minval
üzre dinar-ı kâmilü'l-ayur mevcut, lâkin kese çürümüş. Hemun
destimaline doldurub, sür'at-i şitab ile Pâdişat-ı âlîcâh hazret-
lerinin rikâb-ı hümayununa gelüb, dest-i bûs idüb, ol esnâda
hâzır ve bu ahvale nâzır olan erkân-ı devlet ve âyân-ı saltanat
aynen kazıyyeyi müşahade edloek, kendülere ilm hasıl oldu ki,
evvâhda (ağızlarda) söylenen satranç hikâyesi gerçek imiş.
Hatta Şah İsmail-i mahsûl Çaldıranda münhezim olup flrar idi-
cek. Pâdişah-ı Kâmrân, Şah-ı gümrahın ardınca nâme yazub
göndermişler. Nâme-yi Hümayûnlarında bu esrar-ı nihân'yi keş-
fidüb, silleyi urunca böyle urmak gerektir, sâbıkan satranç oy-
narken urulan silleyi haklaştık deyü ilâm etmiştir.»

(Solakzade, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Yazma, Varak 221-
222)

zerânın şeytanlığı da eklenmekle bizzarure İstanbula kadar ricati ihtiyar etmiştir.

Avdet esnasında gösterdiği tehditlerle Gürcistanı, Devlet-i Aliyye'ye tâbi hale getirdi. İran seferine giderken kendine muavenet değil, âdeta hiyânet etmiş olan Zülkadriyye hâkimini, onun akrabasından ve kendinin sadık adamlarından olan Şehsuvarzâde Ali Bey vasıtasıyla izale ve mülkün başına da Ali Beyi getirdi. Kürdistana, Bıyıklı Mehmed Paşa ile Müverrih Mevlâna İdris Bitlisi'yi tayin etmekle bu yerler de birinin kılıcı, öbürünün sözü ile Memalik-i Osmaniyeye iltihak edildi. (18)

(18) Mevlâna Hakimüddin İdris Bitlisi, Karakoyunlu hükümdarı Sultan Yakub'un hizmetinde iken, Şah İsmail'in Karakoyunlu mülküne müstevli olarak İran'a hâkim olmasından sonra Bâyezid-i sâni devrinde İstanbul'a gelerek Osmanlı devleti hizmetine girmiş büyük bir âlimdi. Sultan Selim'in vefatına kadar yaşamış ve Yavuz'la aynı senede irtihâl eylemiştir. Osmanogullarının zuhûrundan itibaren Bâyezid-i sâni devrine kadar yazdığı «Heşt Bihişt» adlı farsça tarihi, Osmanlı tarihinin mühim menbâlarındanır. Sultan Selim hazretleri kendisini devamlı olarak yanında bulundurur ve sohbetinden hoşlanırdı.

Diyaribekir taraflarının fethinden sonra kendisine Erzincan'dan gönderilen bir hatt-ı hümayûnu kısmen buraya dercediyoruz.

«Ümdetü'l-Efâzıl, Kudvet-i Erbâbü'l - Fezâil, Sâlik-i Mesâlik-i Tarikat Hâdî-i Menâhic-i Şeriat, Keşşâfü'l - Müşkilâtü'd - D'niye, Hallâl-i Mu'dillâtü'l - Yakıniye, Hulâsatü'l - Me'seri ve't - Tîn, Mukarrib-i Mülûk ve's - Selâtin, Bürhân-ı Eh'l't - Tevhîd ve't - Takdis Mevlânâ Hakimüddin İdris Edâmâllahu Fezâilehu,

Tevki-i refî-i Hümayûnum vâsıl olcuk malûm ola ki, şimdi ki halde südde-i saâdetime mektubun ve senden umulan hüsn-i diyânet ve emânet ve fart-ı sadâkat ve istikametın muktezâsınca Diyaribekir Vilâyetinin feth-i küllisine bâis olduğun ilâm olunmuş, yüzün ak olsun. İnşallahulazze vilâyâtın dahi fethine sebep olursun. Ve benim enva-ı inâyet aliyye-i hüsrevânem senin hakkında mebzûl ve ma'tûftur. Vel'haletü hâzihi, âhir-i Şevvâle değin vâki olan ulûfeniz iki bin florî ve birer samur ve vaşak kaplı soflar ve bir kılıç in'âm ve irsâl olundu. Vüsûlünde sarf eyliyesin ve mukabele-i hîdemât ve istikametinde dahi ihlâsınıza enva-ı avâtıf-ı hüsrevânem sezâvâr olub behremed olasın.» (Hayrullah Efendi Tarihi).

T O P L A Y I Ş

— 1515 —

Tebriz'e uętu feth-i celûlin hümâları
 Bir böyle hâli görmedi İran semâları
 Tevhid için bu halkı döğüşmüş yiğitlerin
 Yüz şehre rekzedildi muzaffer livâları
 Bir kutba bağlı cümle gönüller bir olmalı
 Mâdâm kâinatta birdir Hudâları
 Her kişverinde kırmağa zencir-i şia'ı
 Azmetti askerın ulu kişver-küşâları
 Mer'aş'la Kayseriyye'yi fethetti bir dilir
 Yükseldi Rabb-ı İzzet'e şükran duâları
 Zülkadr'i sildi tığ-i Selimi harîtan
 Engin göründü Mısır ü Hicâz'ın fezâları
 Serdâr-ı nâmdâr'e ki râmetti Âmid'i
 Azdır serâmedân-ı kelâmın senâları
 Rehber İmâm-ı Âzam'ı bilmiş aşâirin
 İdris asâletinde gerek reh-nümâları
 Tevhide koşmuş ehl-i cihâdın birer birer
 Zer-hatla tâk-ı Arş'a yazılsum gazâları
 Her yerde remz-i emn emân oldu tûğlar
 Hem Hakka hem hayâta zamân oldu tûğlar

Pâdişah İran'dan dönmeğe çaresiz râzı olmuşsa da
 Amasya'da olsun kışlamağı çok arzu ettiği halde Ye-
 niçeriler, Tebriz'de iken ettikleri hareketin tesirinden
 bir kat daha cesaret alarak ve vükelânın tavırlarından-
 da yüz bularak yine hadden tecavüze başladılar. Ve
 hatta Pâdişahın iltifatına mazhar olan Piri Mehmed

Paşa ile Hocası Halimî Çelebinin evlerini yağma ederek, ordunun ayrılıp Payitahta gitmesi için emir aldılar.

Pâdişah, dönüş sırasında yolda bu fesada sebep olanlardan Dukakinzâdeyi idam ve Hersekoğlunu azl ve tahkir ile hükûmet merkezine döndü.

Kızgınlığının şiddetinden kimseye söz söylemez ve en yakın nedimi olan İbnî Kemali bile huzuruna çağır-maz olmuştu. Hattâ birkaç günler ovalarda yalnız ge-zerdi. İşte tertibatını bu تنها yerlerde kararlaştır-dıktan sonra, birgün ansızın Yeniçeri ihtiyarlarını hu-zuruna getirterek «Muradınız bu itaatsizlikte devam etmekse şimdi bana haber verin nefsimi hükûmetten hal' edeyim. Ben bu saltanatı mücerred İslâma hizmet için pederimin elinden aldım. Ve ıslâh-ı âlem uğruna kardeş ve kardeş çocuklarımı feda eyledim. İbtida si-ze biat teklif ettim. Kabul ettiniz. Ben de uyku ve hu-zuru terk ile din-i mübînin teyidine uğraşıyorum. Si-zin İslâmı ihya etmek maksudunuz değilse, benim de saltanata haddi zatında kat'a hevesim yoktur.» yollu konuşmağa ve itaba başlamakla İran Seferinde vuku bulan hareketlerine cümlesi can ü dilden pişman olarak ağlaşmağa başladılar, ve bin türlü özür ve itaat vadiy-le bu fitnenin tahrikçilerinden sağ kalmış olan Yeniçeri Ağası İskender Paşa ve Sekban Başı Bal Yemez Os-man ve Kazasker Cafer Çelebi'yi haber verdiler.

Pâdişah bunun üzerine Cafer Çelebiyi huzuruna celbederek «İslâm askerlerini fesad ile devletin teşeb-büslerini durdurmasına sebep olanların şer'an cezası nedir?» demekle, Molla «Eğer tahakkuk ederse katil-dir.» cevabını verince Sultan Selim, «Cafer kendi fet-vanı kendin verdin» diyerek, gerek onun ve gerek Ye-niçeri Ağası ile Sekban başının idamlarını ferman ey-ledi.

Bundan sonra Yenigerilerin nizâmını ıslâha girişerek gayret ve şecaatine itimat ettiği Yakub isminde bir Bayraktarı, bir defada Ağalığa çıkarmış ve Ocağın içinde, derecelerle Ağalığa yaklaşan yedi memuriyet açarak bunlarla askerine, bir nevi erkânı harb heyeti teşkil etmiştir.

İşte bu siyaset ve tedbirlerle gizlilik perdesi altında zaman zaman coşan fitneyi iyice bastırdığı gibi, askerinin kendisine olan itaatini de emniyet altına aldı.

Daha sonra Avrupa'dan gelen Haçlı hücumlarına hiç meydan vermemek ve Anadolu üzerinde düşündüğü seferlere rahatça devam etmek için, Haliç üzerinde bir büyük tersane yaptırarak 300 geminin birden inşa olunmasını emreyledi. Vezirler, Pâdişahı Avrupa ile uğraştırmağa alıştırarak, ganimet ve esir gibi faydaları bulunmayan şark seferlerinden vazgeçirmek için hemen bu emri yerine getirmeye tam bir sür'atle başladılar.

Bu haber yayılır yayılmaz mütareke müddetleri son bulmuş veya bitmeğe yüz tutmuş olan komşular, birbirleriyle yarışırcasına bir acele ile sefirler göndererek sulh antlaşmalarını yenilediler.

İşin bu cihetleri tamam olmakla beraber bahar da gelmiş olduğundan, Pâdişah tekrar İran seferi sebeplerini yenilemiş ve askerinin fitnessinden emin olduğu için üç senelik sefer mühimmâtı tedarik etmelerini emretmişti. Çünkü Şarkta bulunan İslâm memleketlerinin bir araya getirilmesine o kadar müddeti kâfi görmüştü.

Kendi bu tedarikâtın tamamlanmasıyla meşgulken Sadrâzam Sinan Paşayı kırk bin kişiyle Malatya üzerinden yürümek üzere mukaddemeye memur etti ise de, Mısır Sultanı Gavri, Fatihin sırf İslâm kanı dökmekten çekindiğinden dolayı, Mısır'la muharebedeki tereddüdünden ve Bayezid seraskerlerinin hükümet merkezindeki gevşeklik cihetiyle mağlûbiyetlerinden

yersiz bir gurura düştüğünden, Şarkın siyasi meselelerinde bir hakem, bir mutavassıt olduğunu iddia ederek, Osmanlı askerlerinin geçmesine izin vermedi. Keyfiyet, Sadrâzamı tarafından huzûr-u Pâdişahiye arz olunca Meclis-i Müşavere'de «Madem ki Gavri, Şâh İsmâile hâmidir. Mısır ile muharebe İran seferine müreccah görünür» denilerek, oraları zapt ile Haremeyn'e el atmak ise İslâmı toplamak gayesinin mühim yönü olduğundan, Pâdişah zihninde bir Mısır seferi kararlaştırdı. (19) Meydanda bir sebep olmadıkça Ehl-i sün-

(19) Pâdişah'ın kanaati esasen, önce İslam dünyasını bir tek Devlette toplamak ve cem etmek olmakla beraber, bunun mânevi ihbarlarla da teyid edildiği rivâyet edilir. Bunlardan biri olan Sâdetdîn'in rivayetini aynen alıyoruz:

«Peder Hasan Can söylerdi ki, Pâdişah ekseriya geceleri uyumayıp kitab okurdu, yahut ahvâl-i âlemden bahsederdi. Bir akşamı uyuya kalmışını, Hizmetlerine gidemedim, Sabah namazından sonra gittiğinde, «Bu gece görünmedin, ne yaptın?» buyurdular. «Bir kaç gece uykusuz kaldığım cihetle, bu gece hizmetinden mahrum oldum.» diye itizar ettim. «O halde ne rüya gördün, söyle!» dediler. Arz olunacak bir şey görmediğimi ifade ettim. «Bir geceyi hep uyku ile geçirdiğin halde rüya görmemek olur mu? Elbette görmüşsündür, söyle.» buyurdular. Bir rüya görmediğime yemin ettim. Başlarını sallıyarak «Acaib!» dediler. Bir az sonra Kapı Ağası Hasan Ağanın bulunduğu kapıya bir iş için gönderdiler. Baktım ki aramızda muhabbet olan Hazinebaşısı Mehmet Ağa, Kilercibaşısı, Saray Ağası ile konuşuyorlar; lâkin Kapı Ağası Hasan Ağa mütefekkir ve mütehayyir, başını eğmiş, gözlü yaşlı. Egerci şükûtu galip bir adam idi; fakat şu halinde fevkalâdelek olduğundan «Acaba akrabasından biri mi vefat etti?» mülâhazasında bulunarak, istifsar-ı hâl ettim. «Hayır, bir şey yok!» dedi. Lâkin Hazinebaşısı, bana hitâben «Kardeş! Ağa bu gece bir vâkıa görmüş, ondan mütehayyirdir.» sözlerini söyledi. «Allah aşkına rüyâyı haber verin, zira Pâdişah benden rü'ya sordu ve ibrâmı etti» dedim. Biz ısrar ettikçe Hasan Ağa: «Benim gibi günahkârın ne rüyâsı olur ki, Pâdişah huzurunda nakle lâayık olsun!» diyerek kemâl-i hayâsından, vazgeçmekliğimizi rica ederdi. Nihayet Mehmet Ağa «Nasıl söylemiyeceksin ki, söylemeğe memur olduğunu söyledin. Ketmi, hıyanet olmaz mı?» deyince gizli sırrını âşikâr ederek şöyle nakletti: (Rüya aynen arzolunmuştur.)

«Bu gece gördüm ki, bu eşliğinde oturduğunuz kapuyu acele ve şitâb ile dak ittiler. «Ne haber var?» diye ilerü vardım. Gör-

net üzerine kılıç çekmek, mesleğine, görüşüne muga-yir olduğundan Gavri'yi İran Seferinde ittifaka dâvet için Mısır'a iki elçi gönderdi. Kendi de Ordu-yu Hü-mâyûn ile Konya üzerine hareket etti.

Halbuki öteki taraftan Gavri, daha Sinan Paşa-nın Malatya civarına ulaştığını duyar duymaz, büyük miktarda askerle Mısır'dan hareket etmiş olduğundan sefirler kendine Suriye'de mülâki oldular ve ilk önce hapsedilip tahkir edildikten sonra kendinin tayin et-

düm ki kapu bir eüz'ice açılmış, ol denli ki taşrası Arab sîma-sında nurâni eşhas ile memûb; elleri bayraklı ve müsellâh ve mülkemmel olub tururlar, ve kapu dibinde dört nûrâni kimesne turur; ellerinde birer sancak var, Dak-ı bâb idenin elinde Pâdi-şahın Ak Sancakı; Bana eydür ki «Billir mısın neye gelmişüz?» ben dahi «Buyurun» dirim. Didi ki: «Bu gördüğün eşhas Ashab-ı Resûlullahdır; Salâvatullahi aleyhi ve Selâmühu, Bizi Hazret-i Re-sûlullah gönderüb Selim Hâna selâm etti ve buyurdu ki, «Kâ-kuh gelün ki Haremeyn hizmeti ona buyuruldu.» Ve bu dört ki-mesne ki görürsün, bu Sıddık-ı A'zam, bu Ömer-i Fârûk ve Os-mân-ı Zinnureyn'dir, Ben ki senin ile tekellüm eylerim, Ali ibni Ebi Tâlib'im; var, Selim Hâna söyle, dedi ve nazarından gâib oldular. (Aynen nakil burada bitti) Tere garkolmuşum; sabaha kadar bihod kalmışım. Sabah namazı vakti uyandırdılar, esvab değiştirdim.» Hasan Ağa hem rü'yâyı söyler, hem de ağlar idi. Pâdişahın emrettiği hizmeti ifâ ile huzurlarına geldiğimde, o hizmeti sual etmeden «Senin sabaha kadar uyuyub da va'kıa gör-medliğine taaccüb olunur.» buyurdular. «Pâdişahım, rü'yâyı bu Hasan kulunuz görmediyse başka bir Hasan kulunuz görmüş. Emiriniz olursa arz ideyim.» dedim ve emirleri üzerine tamamıyla takrir ettim. Mübarek gözlerine yaş geldi. İttiam edince buyur-dular ki «Derdmendin sâfâ-yı meşrebi varmış. Sen onu bize medh ittikçe, bir âdemi ibâdet ider görürsen veli sanırsın, zanneder-dik. Tevekkeli medhitmez imişsin.» Müteakiben «Biz sana dımez miyiz ki, biz hiç bir tarafa me'mur olmaksızın gitmeyiz? Ecdâ-dımız velâyetten behremend ile, «deyüb hazman linnefes «Hemân biz onlara benzemedik.» sözlerini ilâve buyurdular ve ondan son-ra Arabistan Seferi esbabına teşebbüs eylediler.

Solakzâde bu fıkrada, Pâdişaha dahi o gece rüyasında Ha-san isminde bir âdem vasıtasıyla tebliğ vâki olacağı haber ve-rildiğini yazar. (Mehmed Atâ Bey, Hammer Tercümesi (Devleti Osmaniye Tarihi Cilt 4, Sb. 183 - 184, hasiye 3)

tiği elçilerle beraber huzur-u hümâyûn-a gönderildiler.

Gelen cevapta ise Gavri, kendini, İslâm hükümdarları arasında bir merci' sayarak, Sultan Selim ile Şah İsmail'in arasını bulmak için tavassut arzetmişti ve debdebe ve haşmetine nümune olmak için elçilerini gayet muhteşem bir halde göndermişti. Padişah bu mağrurâne harekete son derece kızdığından kendi elçilerine yapılan hareketten dolayı öğ almak için gelen elçilerin sakalını tıraşla, kendilerini topal bir eşeğe bindirip geldikleri yere iade etti. Kendileri de Suriye üzerine hareket etmekle, Ferrîkin-i Merc-i Dâbık denilen yerde karşılaştılar.

Sanki Memlûkların, Moğal istilâsına bile set olmuş olan leventlikleriyle Osmanlıların zamanlarınca bütün âleme önderliğini yaptıkları «mahâret-i harbiye»leri tecessüm ederek, iki dehşetli ordu heyetinde birbirine karşı durmuştu.

Gavri, mevcut olan kuvvetini beraber getirmiş ve fakat Sultan Selim o fevkalâde dirayetle, bu muharebede galebe, çokluktan ziyade mahârete mevkuf olduğunu bildiğinden dolayı, yanma yalnız seksen bin asker ve fakat sekiz yüz kadar top almıştı. O zamanlar hükmünce topun kullanılışında sür'at bulunmadığından en büyük hizmeti muhasaralarda görülerek, meydan muharebelerinde o korkunç silâhtan istifade olunmazken ilk defa Sultan Selim mevcut olan toplarını zincirlerle birbirine bağlayarak, önce piyâde ile örtmek ve düşman hücumlara başladığı gibi piyâdeyi topun arkasına almak tarzını icadile bu silâhı hem pusu, ve hem metris makamında kullandı. Çaldıran Zaferini hazırlayan bu tedbirin, Mercidâbık Muharebesinde de kullanılmasında kusur etmemiştir.

İlk önce çarhacılar mübarezeğe başladılar. Mısır kumandanları cansiperâne bir kahramanlıkla, birbirle-

riyle yarığa kalkışarak bir derece şiddetli hücumlar gösterdiler ki, o sadmede Osmanlı Ordusu titremeğe başladı. Padişah bu hali görünce, bizzat meydana at sürerek, hareket ve sözleriyle askerini teşçi etmeğe çalıştıysa da, Osmanlıların şecaat ve gayreti Mısırlıların açık olan Kesretiyle beraber, askerlikte olan mahâretlerine galebe edememiş ve Ordu-yu Hümâyûnun bozulmasına az bir şey kalmıştı. Bereket versin ki, Sultan Selim gösterdiği sahte ricatle Kölemenleri kandırarak topları örten piyadenin önüne çekilmekle, ateş yedinci def'a varır varmaz muharebenin rengi değişmekle Mısırlılar mızrakların ucuna Mushaflar bağliyerek Osmanlı askerinin hücumlarına manevî bir set çekmek istediler. Hakikaten neredeyse maksatlarına ulaşmalarına ramak kalmışken Pâdişah yalın kılıç meydana atılıp «Bu tedbir İmam Aliyi, hilâfet hakkından mahrum eden desisedir. Bunlar hem Râfîziye muîn olurlar, hem de Kur'an'ı -haşa- hüccet-i tezvir ederler» gibi sözlerle askerini ikna edip öyle şevklendirdi ki, Mısırlıların uğradıkları mağlûbiyeti bir hamlede tamamladılar.

M E R C İ D Â B İ K

— 1516 —

Seyreylesün felek kaderin şehsüvârını

Fethetti bir seferde nebûler diyârını

Sahrâ-yı Mercidâbık'a nakş eylemiş kader

İslâm fikr-i vahdetinin kârzârını

Memlûk pâdişâhı bu dâvâyı fasl için

Sarfetti azm ü cezm ile bilcümle vârını

Bir kaahirâne hırs ile Memlûk leşkeri

Gavgaaya saldı esliha-ı bî-şümârını

Bâran misâli gülle yağıp kıldı hâksâr

Hem gaasibâne tâcını hem tâcdârını

Eyne'l-meferr diyen çöle can attı sû-be-sû
Bâkisinin de tîg tamâm etti kârını

Sahrâ-yı lâ'lgûne bakan şâhid-i zafer
Görsün bahârının bu yaman lâlezârını

Tevhîd-i milk ü millet için cenk edenlere
Sûriyye açtı cümle husûn ü hisârını

İtmâm-ı gaalibiyyet için şanlı pâdişah
Mısır içre kurmak istedi dârü'l-karârını

Şevk-i seferle pür-heyecân oldu tûğlar
Bâd-ı zaferle Mısır'a revân oldu tûğlar.

Pâdişah bu muzafferiyet üzerine sevkettiği kol-
larla Maraş üzerini ve Suriye'nin diğer taraflarını ta-
mamen almış ve bu sırada dahi kış gelmekle ordusu-
nu oralarda ikame ederek Mısır üzerine yürümeği ilk-
bahara bırakmıştı. (20).

(20) Sultan Selim Han'ın Mısır'ın fethine dair bir vak'as-
ını Abî'nin Künhül - Ahbârından naklen Solakzâde Tarihine al-
mıştır. Bu vak'ayı aynen naklediyoruz:

«Merhûm Sultan Selim Han Aleyhîrrahmetü ver-Rulvân
Şa'nı-ı Şerifi fethettiğinde Hazret-i Şeyh-i Ekberin mezâr-ı mü-
teberrikesinde mu'tekif, ilm-i cifrîn mezâyasına vâkıf bir fâ-
zıl-ı nâdirîdan-ı ârif bulunmuş, Şehriyâr-ı cihan, her zaman zi-
yaretine vardıkça, onlar ile musahabet ederler imiş. Hatta bir-
gün kendü ballerin sual ederler ve Mısırın otsuz ve susuz berr-ü
beyâhânından geçüb ânâ vasıl olmak ve feth ve teshiri ile bey-
nelmüblûk imtiyaz bulmak mümkün müdür? deyû sorarlar. Ol
aziz-i batemeyyîz dahi gıftara gelüb «Sizin Mısırı feth edece-
ğiniz Kur'an-ı Azim ile sâbittir. Hemân durman, teveccüh bu-
yurun deyince, «Ne vechiledir? Ve kangı mahalde tasrîh olun-
muştur deyû buyurulduk da «Ve lekad ketebnâ fîz'zebûri min
ba'di'z-zikri innelarda yerisuba ihâliye's-salîhûn» âyet-i kerî-
mesini okuyub «Arz muarref billâm zikrolunduk da arz-ı Mısır
murâd olunur. Ayeti kerîmedeki velekat lâfzı ise hesaben 140
dır ki, ism-i şerifiniz olduğuna işaretir. Ve lâfz zîkr 920 dir.
Ol tarih Mısır fethi ile kâmiyab olmanızdan haber verilmiştir.
Hnsusen bizim salih kullarımız ol yere varis olurlar deyû Haz-
reti Bâri sizi tarih buyurmuşlardır.» demişler ki yani feth-i Mı-
sır müjdesiyle tebşir etmişler.» Bu hususta Kemal paşazâde'nin
bir risalesi vardır.

Beri taraftan ise Mısırlılar Gavrinin yerine-ki Meracidâbık'ta yok olmuştu. - zamanında kahramanlığıyla meşhur olan Tomanbay'ı saltanata çıkardılar ve tedarikât-ı harbiyelerini tam bir hızla tamamlamağa başladılar.

Pâdişahın aklı daima İran'da olduğundan, Ehl-i sünnet arasında kan dökmek istemediğinden Mısır'ın kılıçtan ise tedbirlerle zabtını daha münasip görmüş ve sikke ve hutbe kendi namına olursa, dahilî hükûmete karışmayacağını bildirmek için Tomanbay'a bir elçi göndermişti. Çerkes kumandanları cevap makamında Osmanlı elçilerini idam ettiler ve Canberd Gazalîyi bir mükemmel fırka ile Gazze üzerine gönderdiler.

Önde bulunan Sâdrâzam Sinan Paşa gelen fırkayı perişan ederek bu haberleri Pâdişaha arzettiği zaman, Pâdişah elçiler hadisesini daha önce işitmiş ve Ordu-yu Hümâyûn ile Mısır üzerine hareket etmişti. Kader yaver olmak cihetiyle inen yağmurlar sayesinde arada olan çöller meşakkatsizce geçildi ve hattâ Pâdişahın Suriye'de tedarik ettiği elli bin kadar saka develerinin yüklerini kullanmağa bile hacet kalmadı.

Kahire civarına yaklaşıncâ Tomanbay'ın Adiliye meydanında ordusunu kurmuş ve önünde bir hendek açarak, Pâdişaha kendi tedbirine yakm bir tarzda mukabele için Mısır ve İskenderiye kalelerinden getirdiği iki yüz kadar topu onun içine yerleştirdiği haber alınmakla Sultan Selim bu tedbiri neticesiz bırakmak için, bir akşam, üzerine karşıdan alay gönderdi ve harp meydanına doğru yürümeğe başladı. Beri taraftan Tomanbay da askerini hazırlayarak sabaha kadar baskını beklediği halde, Pâdişah ortalığa karanlık çöktüğü gibi gittiği yönü değiştirerek El - Mukattam Dağının üzerinden dolaşarak düşman ordusunun sağ tarafından arkasına doğru bir mevkiî seçti.

Sabah olup da muharebeye başlanıldığı gibi Mısırlılar, toplarının yalnız sağ cenah sonundaki bir kaçından mādâsını kullanamadılar. Tomanbay bu felâketi görünce kendini bulunduğu tehlikeli vaziyetten kurtarmak için Pâdişahın bizzat kendine bir zarar vermekten başka bir çare bulamayıp Çerkes kumandanlarının meşhurlarından Kirtbay Ve İbni Allâme ile Pâdişahın vücudunu ortadan kaldırmak veya bu yolda ölmek üzere yemin ederek seçilmiş süvarileriyle Osmanlı Ordusunun merkezine hücum ettiler. Ve tam bir hücumla önlerine tesadüf eden alayları paralıyarak Alem-i Hümayunun (21) bulunduğu yere yetiştiler.

Sultan Selim ise, ordusunu tabye ettikten sonra, şehri ve sair lüzumlu mevkileri zabt ile düşmanın ricat hatlarını kesmek için askerinin bir fırkasıyla hareket etmiş olduğundan, Ordu-yu Hümayûnun merkezini idare etmekte olan Sinan Paşayı Pâdişah sanarak şehit ettiler. Paşanın iki arkadaşını, iki yanında bulunan Ramazanzâde Mahmud Beyle Hazinedar Ali Ağa'dan birini Sadrazam ve birini Şehsuvarzâde sanarak onları da şehit ettiler.

Bunlar avdet edince, Osmanlı süvarisi peşlerine düşerek çarhalasmakta iken, Pâdişah da teşebbüs ettiği tedbirleri tamamladığından yine muharebe yerine gelip askeri ve topları idare etmeğe başlamakla birkaç saat şiddetli olarak geri çekilip, tekrar hücumdan sonra ikinci üzerleri Çerkesler bütün bütün târümâr oldular. Tomanbay ise bozularak geri çekildiğinde şehri zaptedilmiş bulduğundan sapa yollardan Said içine kaçtı.

Pâdişah bu galebe üzerine «Mısırı zabtettik fakat

(21) Devlet Kotalı Sarcağı

Sinan kayboldu. Bir memleket ona bedel olamaz» diye tahassürlerle kıymet bilirliğini izhar etti. Sonra Vastaniye ceziresine inip etrafı ölülerden temizleyip Mısırın merkezini almak için gereken emirleri vermekle meşgulken, Tomanbay tophiyabildiği Çerkes ve Araplarla ılgar ederek Vastaniye'yi basmak istemiş ve Pâdişahın daima ihtiyatlı bulunmasından dolayı buna muvaffak olamamış ve ansızın Kahire'ye girerek yolda ele geçen Osmanlı askerlerini öldürdükten sonra, muharebeye hazırlanmıştı.

Mısır'lıların böyle tekrar işe başlamaları üzerine Sultan Selim tarafından sevkolunan asker, üç gün kadar cansiperâne çarpışarak şehri ele geçirmeğe çalıştılar. Fakat zaten evler kârgir ve sokaklar dar olduğu gibi düşman girişleri tutmuş ve her köşede metrisler kurmuş (barikat) olduğundan memleket, bayağı birbirine girmiş bir takım tabyelerden meydana gelmiş büyük bir istihkâm şeklini aldığından, maksatlarını elde etmeğe muvaffak olamadılar.

Pâdişah o hiddetle kumandayı bizzat uhdesine almak için kaftanı üzerine zırhını giyinmiş ve bir kır ata binerek muharebe mevkiine gelmişti. Bir taraftan memleketi ateşe tuttuğu gibi bir taraftan da kendisi seçtiği Osmanlı kahramanlarının önüne düşerek, şehrin içine hücum etmekle, üç gün uğraşdıktan sonra kahramanlığıyla fethettiği bu şehirde yalnız kumandada değil bizzat çarpışmada dahi o derece gayret göstermişti ki, kılıcından dökülen kanların bıraktığı lekelerden altındaki kır atın aldığı şekle bakılınca bu kahraman-ı zaman, bir kaplana binmiş sanılırdı. Harp ise o derece şiddet bulmuştu ki, iki taraftan altmış bin adam şehrin sokaklarında kan ve toprak içinde yatıyordu.

R İ D Â N İ Y Y E

— 1517 —

Memlûkler bakıyyesi pür-gayz edüp kıyâm
Mısır içre kalmasun dedi bir tig der-niyâm

Vâdî-i Nîl'i tuttu anûdâne ser-te-ser
Ordû-yı fethi karşı sürülmüş nefîr-i âm

Pür-zûr saldıran Kölemen fârisânını
Saf saf guzât kıldı dilirâne iktihâm

Kat'i hücûma geçti nihâyet mücâhidîn
Mutlak bu harbe vermek için şanlı bir hitâm

Birden serildi hâke Ridâniyye cephesi
Bed'etti feth-i Kaahire'den inhizâm-ı tâm

Gaazî vezîr-i âzamı a'dâ şehîd edüp
Gûyâ büyük zaferden o gün aldı intikam

On Mısır'a bir Sinan bedel olmazdı ey kazâ
Şevketlü Pâdisahı bu hâl etti telhkâm

Fevkindedir zaferden alınmış ganâimin
Mü'minler etti vabdet-i islâm'ı iğtinâm

Hem Şark'ı hem Cenûb'u aşan bir cihâddan
Aksetti dehre nâ-mütenâhi bir iltişâm

Hakkaa ki ser-firâz-ı cihân oldu tûğlar
Ferman-dih-i zamân ü mekân oldu tûğlar

Bu feth-i mübîne mazhar olduğunun haftasında Mısır'a girerek, cuma namazını eda için Melik-el-Müeyyed Camiine gitmiş ve hatib minberde «Hâdimü'l-Haremeynü's-Şerifeyn» ünvanıyla kendi namını anınca altından seccadesini kaldırmış ve başından sarığını

atarak toprak üzerinde secdeye kapanmış ve göz yaşlarıyla Cenab-ı Hakka şükretmişti. (22)

Sultan Selim memleketin inzibatını temin etmek için Çerkes kumandanlarından orda kalanlardan gizlenenlere Eman verildiğini ve yine meydana çıkmayanlar olursa kendilerinin ve saklıyanların kanları döküleceğini ilân etmekle, kumandanların bir çoğu gizlendikleri yerlerden çıkararak Pâdişahın büyüklüğüne iltica ettiği ve kimi dahi ele geçerek idam olunduğu sırada mahut Kirtbay'ın da bulunduğu yer haber alınarak huzura getirildi. Suriye'nin zabtından sonra Pâdişahın yüksek yaratılışını ve büyüklüğünü idrâk ile hizmetini iftiharla kabul eden Hayre Bay da mecliste bulunuyordu.

Kirtbay Pâdişah tarafından kahramanlığına hürmeten edilen lâtifeleri başka mânâya çekerek bir tahkim tahkirli cevaplara ve hususiyle Pâdişahın «Benim

(22) Bu vakanın hem Haleb Camii Kebir'inde, hem de Melik Mübeyyed Mahmud El - Zahirî Camiinde geçtiği rivayet ediliyor. (Bk. Hammer, C. 4, Sh. 196, 228) Hatibin minberden namına fütbe okurken, kendilerini «Hâkimül - Haremeynîş - Şerîfeyn» yani (Mekke ve Medinenin hâkimini) diye tavsif etmesine karşı müdabele ederek «Hâdimül - Haremeynîş - Şerîfeyn» yani (mukaddes haldelerin hâdimi, hizmetkârı) demesini isteyen hükümdâr-ı âzam, hatibin söylediği gibi tekrarlaması üzerine yerdeki halıçeyi kaldırarak, çıplak toprağa secde-i şükre kapanmış, Allaha hamdetmişti. Sonradan hatibe sırtındaki çok değerli kaftanı da ihda etmişti. Bu muhteşem manzarayı, Allaha kul olma da gösterdiği bu yüksek uhudiyeti gören ve işiten Mısır ahalisi ile sair müslüman haldeleri halkının kalplerinin Selim-i Evvel tarafından nasıl teshir edildiği tahayyül edilebilir. Bu vakayı 500 sene sonra okuyan bizim dahi kalbimiz Selim Hâna karşı en büyük bir hissi ihtiram ve muhabbet ile dolmaktadır. Bu öyle azametli bir vak'adır ki bununla Sultan Selim, 500 sene sonraki insanların bile kalbini teshir etmektedir. Biz Hammerin dediği gibi diyelim: «İslâm tarihinde diyanetperverliğin bu derece üstün başka bir misali daha bulunamaz dense yeridir.» Hammer, Selim Hân'ın bu suretle Şair Kâ'ab bin Züheyr'in kasidesine karşı (Bürdesini - hırkasını) vermiş olan Hazreti Peygambere imtişaf etmiş olduğunu yazar. (Bk. a.g.e. Sh 296)

muradım bu bedbahtı hizmetimde kullanmaktı; ne katı mizaç imiş» demesi üzerine «Allah göstermesin ki canımdan bir ramak kaldıkça sana hizmet edeyim. Yanında Hayre Bay gibi yezid gerektir ki seni Cehenneme sürüklesin» yollu bir takım edepsizce sözlere cesaretle beraber, fesada hazır olduğunu isbat etmesinden dolayı idam edildi. Bununla Mısırca mevcut olan tehlike sebeplerinin büyük bir kısmı bertaraf edilmişse de Tomanbay yine Said içinde asker toplamaktan hali değildi.

Pâdişah ise esas maksadı olan İran Seferine geciktiğinden dolayı, Mısır'da uzun uzun oturmayı arzu etmediğinden, kahramanlık ve ahlâkının güzelliğine hayran olduğu Tomanbay'a tekrar elçiler göndererek hutbe ve sikke Pâdişah namına olmak üzere kendini Mısır hükûmetinde ibka edeceğini müjdeledi. Fakat Çerkes kumandanları bu hususî inayete elçilerin idamı alçaklığıyla mukabele ettiklerinden Çerkeslerin içlerinde olan gayz, vücutları paralanmadıkça gönüllerin den çıkmak muhal olduğunu bildiği için, Osmanlı askerlerinden ayırdığı bir fırkayı Sadrâzam Yunus Paşa, ve Çerkes ve Arap mültecilerinden terhib ettiği bir diğer fırkayı da Canberd Gazali maiyetiyle sevk ederek ve bir fırka ile de kendi hareket eyliyerek müteaddit muharebelerden sonra Tomanbay'ı ve Emirü'l-Ümera'sı bulunan A'ver Şâdi Beyi esir ettirmiştir.

Tomanbay huzur-u Pâdişahîye dahil olduktan sonra hükümdarca verdiği selâmı, Sultan Selim Hazretleri de tazim ile alarak, kendisini mecliste hürmet edilecek bir mevkie oturttukten sonra, birkaç dakika hayretle Tomanbay'ı seyrettikten sonra söze başlayarak, «Biz aramızda hasıl olan ayrılığı, defetmek niyetiyle size bir kaç kere sefirler gönderdik ve yalnız İslâmı kelime-i vâhidede cem için bir kuru hutbe ve sikkeye kanaat ettik. Halbuki her cenkte Nâsır-ı hakikî galebe-

yi bize ihsan eylemişti. Siz sefirimizi katlettiniz, ve tuttuğunuz yolda iş bu dereceye gelinceye kadar ısrar eylediniz.» deyince Tomanbay elçilerin katlinde kendinin dahli olmadığı gibi, sikke ve hutbe isteğini kendisi kabul reyinde iken ümeraya söz geçiremediğini ve muharebede ısrara âilesini korumak sebebinden başka bir sebep olmadığını söyliyerek, Pâdişahın İslâm üzerine hangi sebep ve delille geldiğini sual etmek istedi. Sultan Selim ise «Ben üzerinize re'y-i hodumla gelmedim. Sıyanet-i din için Râfızî ile muharebeye azmetmiş iken Pâdişahınız Gavri, Acemle ittifak etti. Önümüze set oldu. Mesleğimize kast etti. Biz de ulemâ-yı Rûm'un verdiği fetvâlar üzerine şerrinizin definî İran Seferine takdim eyledik. Musalâhaya ne kadar meylettikse, sizin tarafınızdan sefirlerimizi katletmek ve ordularımızı basmağa çalışmaktan gayri mukabele görmediğimden, tasallutunuzdan kurtulmak için mülkümüzü bütün zabtetmekten başka çare bulamadık. Siz evlâd-ı Nasaradan bir bölük köle makûlesi adamlar iken ne ibadullah, ve ne civarınızda bulunan memalik-i İslâmiye ve ne de kendi selâtın ü ümerânız bir vakit şerrinizden emin değildi. Şeriatın hakkınızda hükmettiği mücazâtı yerine getürmeğe başladık» yolu sözlerle Tomanbayı ilzam ve fakat hazır bulunanlara hitaben «Böyle bir şeci' zata kıymak ne lâyıktır. Memleket asayiş buluncaya kadar Yeniçeri Ağasında misafir olsun ve lâzım olan riayette kusur olunmasun» diyerek hayatını emniyete aldığı gibi hakkında hürmet gösterdi.

Pâdişah bundan sonra yine Vestâniyedeki kasra çekilerek memleketin asayişini tamamlamak için Mısırın idaresini kâh Tomanbay'a ve kâh Sadrazam Yunus Paşaya verme hayali ile meşgul oldu. Bu sırada Memlûklerin bekayasısı, Tomanbayın esareti haberini, bir harb hilesi hükmünde tutarak memlekette fesatla-

rını devam ettirmekten hali kalmadılar. Hatta birkaç defalar gece vakti şehrin kenarını bastılar. Cesaretlerini o derece ileri götürdüler ki, Pâdişah her biniş ettikçe geçtiği yollarda «Allah yensuru Sultan Tomanbay» (23) sadaları işitirdi. Akibet Tomanbay sağ oldukça velev hakka riayet ederek, doğruluktan ayrılmasa bile, memleketteki efkârın galeyanını teskin ile itaat ve refahı temin etmek mümkün olamayacağına hükümlenmekle Sultan Selim gerek onu ve gerek Şadi Beyi, indinde mukades olan maksadı uğruna kurban ederek Bab-Zuble'de astırdı. Fakat böyle bir mecburiyette bulunuşundan dolayı da hemen biraderlerinin felâketi derecesinde müteellim olmuştu. Sultan Selim bu musibete uğrayan kahramanların cenaze töreninde hazır bulunarak ruhları için bir çok sadakalar dağıttığı sırada Tomanbay'ın yakınlarından olan Kadı Asil'i gasl ve tekfiniyle meşgul ve melûl görünce, gözleri dolarak «Muhabbet bu zamanda belli olur. Ben bu kadar şan ve ikbale nail olmuşken böyle bir dost kazandığıma emin değilim» diyerek, huzur-u saltanatı riya için en büyük çarşı ve bir Pâdişah için saltanat tahtında iken kilnın uğrunda canını fedaya hazır olduğundan bahseder binlerce münafık mevcutken, vakt-i musibetinde haline ağlıyacak, bir yâr-i muvafık bulmak pek ziyade bahtiyar olmağa muhtaç olduğuna hakimâne vukufunu isbat etmiş ve gerek Kadı'yı gerek Tomanbaya az çok sadakatle bağlı bulunan diğer adamlarını ihsanlara garketmişti.

Mısır'daki ikametinde meydana gelen hâdiselerden olarak, bir gün kayıkla Nil üzerinde gezdikten sonra, Kasrının kenarına çıkmak istediği sırada iskeleyi tutturamayıp Nile düşer. Binddiği kayığın reis ve

(23) Allah Tomanbay'a yardım etsin.

tayfaları Sultan Selim hazretlerini tutulduğu tehlikeli akıntının içinden bin belâ ile kurtarabilirler. (24)

Bunu müteakip Tomanbay'ın sadık kumandanlarından Kaldu-ı Adilî efendisinin akibetini işitince tam bir kızgınlık ve intikam hırsı ile kahramanca bir cinayet işlemeğe karar vererek bir gece Sultan Selime suikast için, Nil kayıklarından birine binerek, Pâdişah kasrının kenarına yanaşarak dama çıkar, fakat daire-i hümayûna girmek için bir yol ararken Yeniçeriler duyarak üzerine hücum ederler. O da kendini damdan Nile atar ve takipçileri önünden yüze yüze kaçar. Garip tesadüftür ki, bu sırada Sultan Selim kurtulduğu iki tehlikenin büyüklüğü nisbetinde ve umulanın üstünde iki muvaffakiyete nail olmuştur. Bunun biri Mekke'de Şeriflik eden Ebü'l-Berekât'ın itaatidir ki, oğlu Ebu Nüme'yi göndererek Haremeyn-i Muhteremeynin anahtarlarını huzur-u Pâdişahiye gönderdiğinden, Pâdişah hemen Mahfel-i Şerifin gönderilmesi için

(24) Bu vaka Hammer'de (Süleyti ve Aynî'den alınarak) şu şekilde geçmektedir: «Başka bir gün de Pâdişah Mıkyas yakınında sandaldan çıkarken daha büyük bir muhataraya uğradı: İçinde bulunduğu Abdülkadir namında birinin sandaldan sahile atlamak isteyerek, bacakları kısa olduğundan, sahile yetişemeyip düştü. Sandal sahibiyle yeğeni Pâdişahı ancak bir çok zahmetle sudan çıkarabildiler. Selim çıkınca Abdülkadirle her ne isterse verebileceğini söyledi; sandal sahibi Nil iskelelerinde ve denizde her türlü vergiden affını talep ile iltifa ederek, derhal müsaade ve Sultan Selim'in kendi eliyle imza olunmuş bir berat ita olundu.» (Bk. Hammer; C. IV, Sh. 281) Bu zâtın evlâd ve ayallının o günden itibaren, tâ Osmanlılar Mısırdan çıkıncaya yani İngilizlerin Mısırı muvakkaten işgaline kadar vergiden muaf kılındıkları rivayet edilir. Bu vak'a Osmanlıların girdikleri memleketlerde nâçin asırlarca kalabildiklerini gösterir hâdiselerden biridir. Bir devletin tebaasına vereceği şey, emniyet ve istikrardır. İdare edenlerin değişmesiyle devlet taahhüt ve mukellefiyetlerinin değişmemesidir. Osmanlıların Mısır'da kaldıkları asırlar, boyunca Pâdişahlar değişmiş, Sadrazamlar değişmiş; Beyler ve Beylerbeyleri değişmiş; ama Yavuzun verdiği bu beratın hükmü değişmemiştir. İşte devlet budur; hükmet-i hükümet budur.

hazırlığa başlamış ve haremeyn ahalisi için bir mükemmel Sürre tertip etmekle bu tedbir oraların fethine başlangıç olarak ondan sonra Osmanlı Sultanları yalnız Haremeynin hâdimi değil, Yemen hududuna kadar Hicazın da hakimi olmuştur.

İkincisi ise meşhur Hayreddin Paşa vakıasıdır. Müşarünileyh iftihar ettiği yoluna, korsanlıkla başladığı halde fevkalâde mahareti dolayısıyla adım adım Garbi Cezayir'i fethetmiş ve millete hizmeti öyle büyük memleketin hükûmetine tercih ederek, saltanat tahtının bile ulvî fitratının mâdununda bulunduğunu isbat için fethettiği memleketlerde hutbeyi, devletin hâkimi olan ve İslâmı tek bayrak altında bulundurmak için bu kadar fedakârlıklar eden Osmanoğlu Pâdişahı ismine okutturmuştur.

Sultan Selim, Hayreddine bir kaç gemi ve iki üç bin askerle imdat ederek kendisini Avrupanın fethini tamamlamaya memur ettikten sonra Mısır'da oturmasını uzatacak bir vaka görmediğinden yine İran seferiyle meşgul olmak için dönmeğe karar verdi.

Ve en evvel Abbasî Halifelerinin bekayâsından Mısır'da bulunan zatı İstanbul'a getirerek Ayasofya Camiinde Hilâfet hakkını alenen Osmanlı Hanedânına terk ettirdi.

İşte Endülüste Emeviyye ve Mısırdaki Fatımiyye'nin zuhuruyla parçalanmış ve Tavaif-i Mülûk'un pençesi altında kuvetini bütün bütün kaybetmiş olan Hilâfet-i İslâmiye, Hülâgûnun Bağdatı istilâsından beri cismanî hükûmetten tamamen mahrum olarak vazifesi yalnız kendisine müracaat eden hükümdarların memuriyetini tasdikten ibaret bir nevî ruhânî reislik makâmına girmişti. Sultan Selim son Abbasî Halifesi olan Mutevekkil-i Sâlis'i İstanbula celbile Hilâfet hakkını Osmanlı Hânedânına terkettirerek, ruhanî riyaset bid'atını ilga etmiştir. Sultan Selim'in hilâfeti alış, ken-

dinin İslâmı toplama ve âlemi fethetme maksadına en büyük sebep olduğu gibi, biat veya veraset yoluyla müslümanların başına geçen kimsenin Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerinin ruhaniyet ve maneviyatlarına halef olmak lâzım geleceğini ve efendiliğin, hizmetten ibaret olduğunu meydana koyduğu için Dîn-i Muhammediyye'ye olan hizmetlerinin en büyüğü sayılır.

Sadrızam Yunus Paşa Mısır hükûmetine namzet olanlardan biri olduğu için, memleketin istilâsından beri idaresi müşarünileyhe verilmişti. Paşa ise, Sultan Selim'in teşebbüslerine set çekmekten başka birşey düşünmeyen vüzerâ bekâyâsından olduğu için dirayet ve şecaatine hürmeten sağ bırakılmış ve o da, tâ Mısır'ın zabtına kadar yolunu terketmiyerek Pâdişahı seferin tehlikelerine dair vaazlarla taciz etmekte devam etmişti. Ama Mısır'ın idaresine memur olunca tesiri olmayacağı kendî indinde de tahakkuk eden bir takım mugalâtalarla uğraşmaktan ise himmeti, bir taraftan Çerkes ileri gelenlerini müsadere ile hazine doldurmağa ve bir taraftan Urban içinde kendine taraftar peyda etmeğe hasreyledi. Ve hatta mezahib-i erbaa kadılıklarını, rüşvet elleri vasıtasıyla müzayedeye çıkardı. Mevlâna İdris'in yine - cehâletinden istifade ederek - Paşayı vasıta ederek Pâdişaha takdim ettiği bir farsça kasidede bu ahvali ima etmesi üzerine, Pâdişahın yaptırdığı tahkikatında, mesele anlaşıldığından Mısır Hükûmeti dirayet ve sadakatlı Sultan Selim nezdinde bir çok tecrübelerle sabit olan Hayre Bay'a ve Şam ile Mısır civarının emareti, bu seferde hizmetleri geçen Canberd Gazalî ve Gazale Aşiretinin Reisi olan Hammâd gibi bazı kumandan ve şeyhlere verilmiş ve Çerkes memlûklarının geri kalanlarının hepsine ve hattâ daha evvel Pâdişaha suikast

hazırlayan Kansu-yu Adilî'ye dahi eman ve her türlü hak ve mallarından istifade için ferman verilmiştir.

Mısır seferi pek çok masraflara muhtaç olduğundan başka memlekete sirayet eden ahlâk bozukluğu sebebiyle daima ihtilâle müsait olan asker takımı bir taraftan kılıçla korkutulmakla beraber bir taraftan da ihsanlarla idare edilmeğe ihtiyaç görüldüğü için Hazine'de bir darlık peyda olduğundan bir tâcirden bir kaç bin altın borç alınmıştı. O esnada tesadüfen para veren vefat ederek büyük bir malla iki yetim terkedince Defterdar bulunan zat, güya bir define keşfetmiş gibi tâcirin vefatını ve terekesinin çokluğunu ve evlâdının bu derece servete muhtaç olmadıklarını ve hususiyle kendinin hazineyi doldurmakta olan gayretini anlatır bir takrir hazırlıyarak, terekeden bir miktarını müsadere için Pâdişah'tan emir istemişti. Sultan Selim takriri gördüğü gibi, en buhranlı zamanlarda bile hâlel bulmak derecelerinden çok yüksek olan insaf ve yaratılışının saikasıyla takririn yukarısına kendi kalemiyle «Müteveffaya rahmet, malına bereket, evlâdma âfiyet, gammaza lânet» sözlerini yazarak bu isteği red ederek alay etmiştir.

Bu sırada ise Pâdişahın fetihlerinden gayet korkan Venedik Cumhuriyetinin sefirleri yetişerek gerek Devlet-i Aliyye'ye ve gerek Mısır'a olan cizyelerini arz etmişlerdir ki hazinenin ihtiyacı bununla tamamen bertaraf edilmiştir. Sultan Selim Mısırdaki bulunduğu esnada Macaristan ile olan musalâhasını da bir sene uzatmıştı.

Hazret-i Pâdişah ricate başlayıp da, fethedilen memleketlerin servet ve kudret derecelerini anlamak için tahrirler (sayım) yaptırır, ve Cebel-i Lübnan ile henüz itaata girmeyen çöllerin alınmasına memurlar ve küçük ordular tayin ederek ağır ağır Rûma doğru gelmekte iken bir gün Sadrazam Yunus Paşayı soh-

bet için yanma çağırır, bu sırada ise Mısır askerleri sağa sola at sürmeğe başlarlar. Pâdişah «Ya bizim asker niçin böyle talim etmez» yollu, Paşaya hitab edince kendi Mısır hükûmetinden mahrum olduğundan dolayı son derece kızgın olmak cihetiyle içindeki gayzı göstererek «Askerin yarısını itlâf ile zabtettiğiniz memleketi yine bir çerkes eline bıraktınız. Kimse talim etmek değil, ayağını bile atmasa revâdır.» diye tarize başladığı gibi derhal Pâdişahın işareti ile boynu vurulur. Paşanın katlinin sebebinde muasırları bile hataya düşmüşlerdir. Hatta Sultan Süleyman zamanı hükûmetinde İbni Kemal ile sohbet ederken «Pederin harekâtına tariz haddim değilse de, bir söz için Yunus Paşayı idam ettirmesi bana garib görünüyor» deyince Molla «Pâdişahım, Yunus Paşa Mısır hükûmetinden mahrum olduğu için hiyaneten Şah İsmail ile muhabereye başlamış ve pederiniz her tarafta bulunan casusları marifetiyle keyfiyete vukuf hasıl etmişti. Mazaratını def için katlettirdi.» demiştir. (25)

(25) Pâdişahın Yunus Paşayı yalnız bu sözü için katlettirmediği muhakkaktır. İdris-i Bitlisî'nin ve sair vüzeranın Paşa hakkında Mısır işlerinden dolayı vâki şikâyetlerinin haklı olduğu, Yavuzun bunlara istinaden bu kararı verdiği de doğrudur. Fakat her halde Selim Hân'ın gayeleri ve düşünceleri küll halinde mülâhâze edilir; yaptığı fütuhatla devletin askeri emniyetini sağlamlaştırıldığı, ticarî yollara hakimiyetle devletin vâridatını arttırdığı, Mukaddes Beldeleri ve Hilâfeti almakla devleti, «Cihan Devleti» haline getirdiği mülâhaza edilirse, bunu hafife alan bir Sadrazamı katlettirme sebebi daha iyi anlaşılabilir. Bununla beraber Yunus Paşa'nın (söyleyiş tarzındaki sertlik ve usulsüzlük bir tarafa) uzak görürlüğü de şayan-ı takdirdir. Kanunî devrindeki vekâyî Paşayı haklı çıkarmıştır. Bizim kanaatimiz odur ki, Yunus Paşa başının gitmesine rağmen, Sadrazam olarak hakikatî söylemeliydi ve söyledi. Pâdişah da Osmanlı idaresine alıştırmak istediği ehemmiyetli bir kıtanın idarecilerine emniyet vermek için vazifesini yaptı. Yunus Paşa için İbni Kemal'den nakledilen sözler ehemmiyet verilmez. Ondokuzuncu asrın sonlarına kadar (hatta devletin sonuna kadar) hiç bir Osmanlı Sadrazamı böyle bir hiyaneti irtikâb etmezdi ve edemezdi.

Pâdişah bu hadise üzerine açık kalan Sadaret makâmına Veziri Sani Zeynel Paşanın dirayetini kâfi görmedi. Ve hizmeti Vezir-i Salis, Hocazade Mehmed Paşaya vermek istediye de, «Kimi Sadrazam ettimse, tebdil-i ahlâk ile devlete muzır olmağa başlıyor ve bilâhare kendini ya idam veya tardetmeğe beni mecbur ediyor. Şayet Hocazade dahi o hale gelirse sohbetinden mahrum olurum» diyerek müşarünileyhin tayininden sarfı nazar etti. Ve Sadareti İstanbul muhafazasında bulunan Piri Paşaya tevcih eyledi. (26)

Vaktaki İstanbul'a muvasalat olundu. Piri Paşa işlerin çokluğundan şikâyetle kendine yardım için bir Vezir-i Sani tayinini istiyerek bu hizmete Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşayı tavsiye etmekle «Bana öyle müsteşarın lüzumu yoktur. Madem ki istiyorsun senin vezirin olsun» cevabıyla müşarünileyhin ikinci vezirlik-

(26) Bu münasebetle Selim Hân'ın Sadrazam Piri Paşa'ya yazdığı bir hattı Humâyûnu buraya dercediyoruz:

«Benim vezirim,

Ahvâl-i umûr, cümle, sende suâl olunur. Söyle ki, tehâvün ve tekâsül etmiş olarsın, elimden halâs olmağı muhâl bilesin; ve âhlrette dahi yüzü kara haşır olub azim ikab ve azâba giriftâr olursun. Allah sübhâne ve teâlâ hazretlerinden korkmak gerek; mazhûnlardan zâlimlerin zûlmünü defetmek gerek; zinhâr gaflet itmîyesin, ve ahvâlin ile mukayyed olınmaz sanmıyasın. Her hususta benim câsuslarımı vardır. Ahvâline behemahal muttâlî olurum. Kaadlaskerlerime ve sâir vüzerâma işbu Hatt-ı Hümâyûn-u saadet makrûnunu göstereyin ki anlar dahi elimden halâs olmazlar. Cümlesinin ahvâline sen mukayyet olarsın; zerre kadar zulme rıza-yı hümâyûnun yoktur. Malûmun ola vesselâm»

Paşa bu hatt-ı hümâyûnu aldıktan sonra bir gün bir münasebetle, huzûr-ı hümâyûnda «Efendim, en son bir bahane ile beni de öldürecekisin. Bari bir gün evvel halâs buyursanız da endişeden kurtulsam» diye korkusunu beyan eyledik de, Pâdişah hazretleri bir çok güldükten sonra «Benim dahi bu mânâ hatırında idi ki, seni de eslâfın gibi eyleyeyim. Lâkin yerini tutar bir âdem bulamadım ki hizmet-i vezâreti ana tevcih edeyim. Yoksa seni murada vâsıl etmek kolaydır» diye lâtife ile asrında adimülakran olduğunu ima buyurdular. (Hayrullah Efendi Tarihî, Cilt 10, Sh. 92 - 93.)

te bulunmasına istemiyerek rıza gösterir. Paşa bu memuriyete gelir gelmez, hâmisî olan Pîrî Paşa ile rekabete kalkışarak Pâdişahın huzurunda rey ve fikirlerini yanlış bulup, kötülüklerini saymağa cüret edince Pâdişah «Selim çocuk mudur ki, senin gibi ahmağın sözüyle bir emin adamını muateb itsün. Yıkıl huzurumdan. Sen benim adamım değil, Pîrî Paşanın vezirisin» diye kızarak bir takdir ile sözü keser. Kendisini de kahretmeği kurmuş iken Pîrî Paşanın mürüvvetmendâne arzettiği şefaât sayesinde kurtulur.

İstanbul ikâmeti sırasında bir taraftan harp malzemelerine ârız olan noksanların tamamlanmasıyla meşgûl olduğu gibi, Rumeli hududu karışmış olduğundan Donanmanın arttırılmasını emretmişti. Diğer taraftan ise hristiyanların bâzı hallerinden şüphelenerek ve İspanyolların Endülüsteki müslümanlara yaptıkları mel'unca zulümlerden dolayı da pek ziyade üzüntülü olduğundan, hem memleketinin asayişini temin etmek, hem de garptaki dindâşlarının hafif de olsun bir intikamını almak için müslüman etmek tasavvuruna düşerek, buna çare olmak üzere kiliselerin camiye çevrilmesini ve papasların koğularak, çocukların İslâm mekteplerinde terbiye edilmesini ferman eyledi. Vezirler ise bu hal tatbik edildiği takdirde Haracın azalmasından hasıl olacak darlığı düşündüklerinden bermutâd Pâdişahın tedbirini neticesiz bırakmak için verdikleri gizli talimat üzerine Rum Patriği, Divan-ı Hümayûna gelerek, Fatihin ahdini söyledi. Her ne kadar elindeki ferman yanmışa da, iddia ettiği müsaadelerin verildiğine üç Yeniçeri'yi şahid gösterdi. Sultan Selim iddiayı haklı bulduğundan başka, tedbirinin tedricen fiile çıkarılmasını daha münasip gördüğünden, bu defalık başlangıç suretinde yalnız bir takım kiliselerin camiye çevrilmesiyle iktifa etti.

Bu sırada Sultan Ahmed şehzâdelerinden İrana

iltica eden Sultan Murad olmak iddiasıyla Anadolu'da bir adam zuhur etti. Tokat taraflarında da Celâl namında bir herif çıktı ki, ismini daha sonra zuhur eden eşkiyâya mîras bırakmıştır. Mehdilik iddiasıyla isyan bayrağı açmıştı. Şehzâdeliğe yeltenen bîçârenin Üskü-darda cenazesi bulunarak şemâilinde olan ihtilâf delâletiyle dâvâsının yalanı ortaya çıktı. Celâlî ise, üzerine sevk olunan Ferhac Paşanın gelişine hacet kalmaksızın Şehsuvarzâde Ali Bey tarafından bir hücum ile öldürölüp askeri perişan edildi.

Vüzerâ, mühimmat-ı harbiye arttıkça yine Pâdişahın İran seferine kalkacağını bildikleri için kendini oyalamak niyetiyle, «Rodosun mülke lüzumunu ve hazır bu kadar donanma mevcutken fethine azminin münasebetini» söylemeğe başladılar. Ve «Dört aylık mühimmat hazırdır» dediler. Sultan Selim bu sözlere son derece kızarak «Ben kışverler zaptetmek fikrindeyim. Siz beni hırsız kal'âsiyle uğraştırmağa çabırsınız. Rodosun zabtı mevcudunuzun iki katından ziyade mühimmata muhtaçtır. Ceddim zamanında olduğu gibi yine adadan rezaletle avdet itmek mi murad idersiz? Benim bundan sonra veche-i azîmetim sefer-i âhirettir.» sözüyle vüzerâyı huzurundan çıkarmış ve garibdir ki arası çok geçmeden buyurdukları vaki olarak göç etmişlerdir.

Şöyle ki, bir gün Pâdişah nedimi olan Hasan Can ile bereber bahçede gezerken «Omuzlarımın arasında bir şey acır durur. Acaba diken mi girmiş ola?» demekle Hasan Can «İhtimâldir irâde buyurulursa bir kere bakayım» der. Fakat Pâdişahın vücudu ziyade kıllı olduğundan eliyle bir şey bulamayıp, zahmet veren yerde bir ufak çıbanın vücudunu söylemekle Pâdişah sıkmasını emreder. Hasan Can eliyle yoklayınca görür ki çıbanın altında katılaşmış büyükce bir madde var. «Aman Pâdişahım henüz çıban olmamış, cerrahla-

ra müracaat buyurunuz» der. Meğer kendisi bir kaç gün evvel bir çiban çıkardığından huzura gelememiş imiş. Sultan Selim ona tariz yollu «Biz çelebi değiliz ki bir çiban ile etibbaya müracaat idelim» diyerek, hamamda ertesi gün bir tellâğa çibanı sıktırır. Diken sanılan belâ ise dehşetli bir şîr-i pençe çibanı olduğundan bütün bütün iltihaplanmışsa da kendisi İran Seferi hazırlıklarını tamamlamak ve Macaristan'ın hareketlerini de tetkik etmek için Edirne'ye azimetini emretmiş olduğundan yarasının şiddetine ve yakınlarının nasihatine bakmadı ve İstanbul'dan hareket etti.

Ne garibdir ki, yolda daha evvel pederinin ordusuyla muharebeye mecbur olduğu yerde durakladıkları zaman ağrısı iyice şiddetlendi. Elli gün kadar burada yattıktan sonra 926 Hicret senesi Şevvalinin 9 uncu Cuma ertesi gecesi yarasıdeşildiğinden nedimine hitaben «Hasan Can bu ne haldir?» demekle, müşarüni-leyh hakikati velev huzur-u saltanatta olsun dalkavukluğa tercih eder erbab-ı sadakatten olduğu gibi, Sultan Selim Hazretlerinin de mübarek çehrelerinde ölüm belirtileri gördüğünden «Pâdişahım dünya dağdağası encama iriştî. Allah ile olacak zamandır» diye cevap verince Sultan Selim «Bizi bunca zaman kimünle bilürdün?» sözüyle dostuna sitem ettikten sonra, Sûre-i Yâsin tilâvetini emrile kendi de beraber okumağa başladı. Bir kere Sûre-yi Şerifi beraber tamamladılar. İkinci seferde «Selâmün Kavlen Min Rabbir-Rahîm» Âyetine gelince Sultan Selim hazretleri dudaklarında bu Âyet-i Kerîme olduğu halde ruhu şeriflerini teslim ettiler. (Rahmetullahi Aleyhi Rahmeten Vâsia) (27)

(27) Pâdişahın techizinde görülen bir fevkalâdeliği Solakzâde şöyle naklediyor,

«— Ve techiz ve tekfin tedarikleri görüldü. Etibbânın kibârından Hekim Şab Muhammed Gaznevi ve Hekim İsâ ve Hekim Osman Otak-ı Hümayûna girüb gasillerine mübaşeret üzere ol-

R I H L E T

— 1520 —

Bir gün çalındı nevbet-i takdîr rihlete
Ukbâda yol göründü Hudâ'dan bu dâvete

Doldukça doldu gözleri eşk-i firâk ile
Kudretlü pâdişâh vedâ etti millete

Tevhîd maksadıyle geçirmişti ömrünü
Ref'etti ermegaanını dergâh-ı vahdete

Râyâtı gölgesinde fedâ-yı hayât eden
Ervâha pişdâr olarak girdi cennete

Yekser riyâz-ı huld-i berin oldu cilvegâh
Her renkten getirdiği binlerce râyete

Didâr-ı Fahr-ı Âlem'i görmekti gaayesi
Gark-ı huşû çıktı huzûr-ı Risâlete

Almindan öptü fahrederek Fahr-ı Kâinât
Şâbâş sundu sarfedilen bunca himmete

Divân-ı Hak'da mağfiret-i Kirdigâr'dan
Şâyeste gördü cürm ü günâhın şefâate

Dûr olmasıyle böyle büyük pâdişâhdan
Garkoldu nâs mâtem-i bi-hadd ü gaayete

Yer yer misâl-i bid-i hazân oldu tûğlar
Sultan Selim'e girye-künân oldu tûğlar

Böyle büyüklerin muhâkeme-i ahvâlinde tam bir fikir, blitün fiillerini tetkik etmekle elde edilebilir.

dular ve hüyn-i gaslinde, mübârek sağ elleri iki defa setr-i avret eylediği müşahade olunub, üzerine hâzır ve bu ahvale nâzır olanların her birine hayret galebe eyledi. —» (Solakzâde, Yazma, Varak 227.)

Yoksa vak'aların yalnız bir veya birkaç yönü üzerinde durmak, bir vücudun kesilmiş parçalarına bakarak vücuttaki güzelliğini ve nisbetleri aramağa benzer.

İşin güç tarafı ise Sultan Selim gibi büyüklüğü hakikaten dünya harikalarından sayılacak bir timsal-i tarihinin, heyet-i mecmuasını göz önüne getirmektedir. İşte bu maksadı elde etmek içindir ki, Pâdişahın bütün hayatını, teferruatından ayırarak şu bir iki levhaya sığdırmak istedik.

«Sultan Selim kâmet-i tûla mâil, kemikleri kalın, omuzlarının arası gayet vâsi', vücudunun nısf-ı âlâsı nısf-ı esfelinden kısa, başı büyük, kaşları çatık, yüzü müdevver ve kırmızı, bıyıkları çehresine bir garib heybet verir halde büyük, arslan gibi, ağzı iri, çene kemiği vâsi' ve kavi bir dehşetli kahraman idi.

«Hele cephesinin intizam ve nuraniyetiyle, gözlerinin kâh bir fikr-i hâkimane gibi manzurunun gönlünde olan en gizli köşelere girer yolda ve kâh konuşur gibi nazarlara meramını anlatır surette bakışları yaratılış ve istidadının fevkalâdeliğine birer delildi.

«Yaşayışında ise Kudretin nadiren tezyininde bezl-i kemal ettiği harikalardan madut bir zat olarak ulûv-vü himmet, metanet-i azm, kibr-i nefis, ittisa-ı tasavvur, hiddet-i zekâ, umk-u nazar, sürat-i intikal, isabet-i zan, celadeti fitriyye, maharet-i harbiye, nüfuz-u emr, ilka-yı dehşet, şiddet-i şekîme (mukavemette kuvvetli), galebe-i müşkilât, nefret-i lezaiz, istihfaf-ı hayat gibi her biri bir kahramana bütün hayatı boyunca iftihar edecek bir sermaye olan bir çok yüksek meziyetleri kendinde toplamakla beraber, fıtratında şehvet ve rahata düşkünlük olmamak cihetiyle, boş zamanlarını sohbet-i ulemâ ve müzakere-i ulûm ile geçirirdi.» Ve hatta kendisi mizacında bulunan şiddet-i teessürle beraber otuz sene kadar mülkün bir köşesinde cüz'iyatla meşgul olmağa mecbur kaldığı için pek

ziyade sıkılmış ve bittabi mâil olduğu ilâhiyat gönlüne dünyadan bir nefret vermişti. Bu yüzden bayağı, dâimi bir hüzne mübtelâ olduğunda bu ıztırabın tesiriyle geceleri uykusu üç saate inmişti. Geri kalan zamanlarda saray kütüphanesinde ne kadar telifat varsa, bu sessiz gecelerde hepsini gözden geçirmişti.

Bu Allah vergisi faziletler ve ilmî kemalâtdan başka, teşebbüslerinde âlemin en büyük işlerini ufak şeyler ve muhakkar görür ve icra ederken de tam aksine, maksatlarının en küçük bir kısmına bile, heyeti umumiyesi kadar ehemmiyet verirdi.

İşte Sultan Selim bu suretle boş zamanlarında tasavvur ettiği fikirleri ki, İslâmı tek noktaya cem etmekten ibaretti, siyaset meydanına girince İslâmı kelim-i vâhide'de cem ile zamanınca mamur olan memleketleri liva-yı hamd-i şeriatin eman gölgesi altına almayı maksat ittihaz eyledi.

Fakat böyle muazzam bir işe teşebbüs için Osmanlı mülkünü parçalanmaktan kurtarmağa ve milletin ahlâkının bozulmamasına dikkat etmeğe ve muvahhidin topluluğunu parçalamakta olan Şia mezhebini de ortadan kaldırmağa ihtiyaç görülüyordu.

Sultan Selim bu yüksek gayeye erişmek için elinden gelen bütün fedakârlıklarda bulundu. Yaptığı her işte rıza-yı ilâhiyi ve İslâmın celâdeti için devletin bekasını düşünüyordu. İkbal hırsı hiç bir zaman gönlünde yer etmemişti. Karıştıran hadisesinden sonra Kırım Hanı olan kayınpederinin saltanatı elde etmek için kendisine yaptığı asker yardımını reddetmesi ve İran Seferinden dönerken gördüğü bir nâhoş hal üzerine nice meşakkatler ve nice belâlarla nâil olduğu saltanat makamını terke kalkışmakta gösterdiği istiğna ile ikbal hırsı bir gönülde beraber bulunacak şeylerden midir?..

Kardeşleriyle kardeş çocuklarını hükûmete itaat

ettikleri müddetçe elinden geldiği kadar tevkir etmiş olmasına bakılırsa, sonradan idamlarına hükmeylemesini acaba gaddarlıktan ise fedakârlığa hamleylemek yerinde olmaz mı?

Sinan Paşa şehadetine Mısır'ın fethini bile bedel tutamıyacak derecelerde müteessif olduğu düşünülürse «bezmünde musahib ve rezminde muharip» olan sair vezirleri hakkında asrının bir şairine;

«Rakibin ölmesine çare yoktur.

Vezîr olsun meğer Sultan Selîme»

beytini söyletecek kadar şiddetle muamele etmesi kendi ahlâkından ise onların hareketlerine hamiolunmak lâzım gelir.

Hususiyle atının dizginlerine sarılarak ahkâm-ı şeriate mugayir olan bir emrini eğer infaz ettirirse hal'ine fetvâ vereceğini alenen beyan eden Zenbilli merhumu bu dinî salâbeti üzerine tabkir değil, meşihate ilâveten iki kadiaskerliği teklif ile tevkir etmek ve Pîr Mehmed Paşanın ricasıyla İkinci Vezarete gelmiş olan Mustafa Paşa, nankörlükle Sadrazamın aleyhine kıyam edince «Sultan Selîm çocuk mudur ki senin gibi bir ahmağın sözüyle vezîr-i mücerrebini muahazeye kalkışsın» cevabıyla kadir bilirliliğini ilân eylemek gibi bir fazilet, hemen kendine kim yaklaşırsa sebepsiz idam edecek kadar bîrahm olanlardan sudur eder mi?

Gece gündüz tebaasının refahına bizzat dikkat ettikten başka vezirlerini ardı arkası kesilmeyen şiddetli hatlarla, adaletin korunmasında intiaha dâvet ettiği - ve Mısır'daki tâcir veresesine dair yukarıda anlatılan hikâyeden anlaşıldığı üzere - kimsenin zerre kadar hukukuna taarruz etmek veya ettirmek istemediği mülâhaza olunursa, şîler hakkında olan muamelesi zulüm ve taassubtan dolayı değil mücerred devlet bekası arzusundan hasıl olmuş bir siyasî görüş neti-

cesinden ve binaenaleyh hiç bir zaman büyük değişikliklerde ref'i kaabil olamıyan facialar kabilinden addolunur.

Hususiyle Rum Patriğinin dâvaya cesareti ve Fa-tih tarafından kendilerine verilen imtiyazlara iki ihtiyar Yenigerinin şهادeti üzerine hristiyanlar hakkındaki ihtiyat tedbirlerini terkedecek kadar hakka kaail ve adle mail olan bir zattan yalnız mezhep taassubu için kırk bin kişinin kahrına hükmetmek katiyen umulamaz. (28)

Cihangirliğine gelince; evet, Sultan Selim kürre-i arzı oyuncak gibi elinde çevirmeğe, nefsinde iktidar görmüştü. Hatta bir gün huzuruna getirilen cihan haritasına bakarken «Dünya bir padişaha kifayet edecek kadar geniş değilmiş» dediği meşhurdur.

İttihad ile mükellef ve ilâyi kelimetullaha memur olan bir milletin halifesine göre bu iddia, Cengizane bir tavır hükmünde tutulamaz. Çünkü kendisi devlet tantanası ve ikbal ve şehvet lezalından bütün bütün vareste ve uzak olarak nefsinin değil, din ve devletini cihangir etmek isterdi. Nitekim kaleminden çıkan ve vird-i zebanı olan

**İn sefer kerdin ve in bî ser ü samâni-i mâ
Behr-i cem'iyet dilhast perîşâni-i mâ (29)**

matlaıyla bu hakikati beyan etmiştir.

(28) N. Kemal'in bu kanatını Hâşimî de tasdik etmektedir. 40 bin kişinin katledildiği tamamen iftira olup, sadece 40 bin kişi defter edilmiştir. Yani şüherin ileri gelenlerinden bu kadar kimse kayıt edilip hareketleri kontrol altına alınmıştır.

(29) Bu beyit bazı divanlarda

Nist bîhude seferhâ-yı ve fîrâsâni-i mâ

Beheri cem'iyet dilhest perîşâni-i mâ

(Bu seferleri beyhûde sanma, bizim bütün perişanlığımız cemiyetlerin, toplulukların gönlünü birleştirmek içindir.)

Maksadın fiile ihracı dahi Pâdişahın,

Kişver-i dehr giriftiym bihimmeti âsân

Gerçe düşvar nümayed betu âsâni-i mâ

«Bize kolay gelen sana zor görünüyorsa da, Allahın himmetiyle biz zamanın ülkesini fethettik.» beytinde iddia ettiği kadar kolay olmasa da İskender ve Timur gibi bir kaç zatın kuvve-i karibeye getirmiş olmalarına nazaran bütün bütün muhal de addolunamaz. Kendi ise istilâ-yı âlem yolunda Tomanbay ile sair bazı Çerkes ümerasını Mısırın asayişini temin uğruna - pek de lüzumu muhakkak değil iken - fedâ etmek gibi şiddetlerden bütün bütün vareste olmamakla beraber (30) cihangir sayılanların, o ikbale hepsinden lâayık ve hele zamanın müsaadesi ve yardımı düşünülürse cümlesine fâik idi.

Cümlesinden lâayık idi. Çünkü İskender Mısır'ı istilâ ettiği zaman kendini vâlidesinin (Yunanlılar indinde haşa ilâh addolunan) Müşteri'den hâmil olduğundan bahsederek uluhiyet-tanrılık dâvasında Firavunu taklid etti. Halbuki Sultan Selim o mülke nâil olduğu zaman yaratılışından doğmuş olan :

(30) Sultan Selim, yukarıda bu mevzu geçtiği zaman N. Kemalin de anlattığı gibi Tomanbaya izzet ü ikramda bulunarak kendisine hilâf-ü kabul göstermiş ve Tomanbay'ı Yenigörlü Ağasının misafiri olarak tutmuştu. Fakat Mısır'da kaldığı müddet içinde geçtiği yollarda fellâhların «Allah Tomanbay'a yardım etsin» gibi sözlerle bağrımları, Tomanbay'ın vücudu ortadan kaldırılmadıkça Mısırda asayişin temin edilemeyeceği açıkça belli olmuştu. Tomanbayı idam ettirdikten sonra, Sultan Selim onun kızlarını evlendirmiş, hepsinin düğünlerini yapmış ve Tomanbay'ın yakınlarına ve akrabalarına hesapsız ihşanlarda bulunmuştu. Hatta an'aneye muhalif olarak, hiç bir Osmanlı Pâdişahının babalarına bile yapmadıkları bir işi yapmış, Sultan Tomanbay'ın tabutu altına girerek taşınmıştı.

Bütün bunları yaparken Selim-i Evvel şunu söylemek istiyordu: Ben bütün bu fedakârlıkları ve istemiye istemiye yaptığımı işleri, devlet ve islâm milletinin bekaası için yapıyorum.

**El-mülkü lillâhi men bizaferin yenîlü metâ
Yerdâ kahren yehvâ nefsuhi derekâ**

**Levkâne li ev ligayri kadrü ün milletün
Fevkat-türâbi lekânel-emrû müsterekâ**

«Mülk (yani yeryüzünün her tarafı, hepsi) Allah'ındır. Bir kimse zafere ulaştığı zaman gururlanarak zulmü artıyorsa, Allah onu çok aşağı derekelere indirir. (O kimse neye gururlanır ki) Şayet benim veya başka bir kimsenin yeryüzünde bir parmak ucu kadar toprağı olsa bu Allahla ortaklık değil midir. (Yani yeryüzünde hiç kimsenin bu kadar bile mülkü yoktur. Mülkün sahibi Cenab-ı Hak'dır.)

kıtasını söyliyerek Allah'ın büyüklüğü önünde kendisinin secdeden başka, yapacağı bir şey olmadığını ilân etti.

Timur, ceza kılıncı ve kahır ateşini ahaliye hasrederek akraba ve yakınlarından kendini hoşnud edemiyenleri bile enva-ı taltif ve ikram ile nimetlendirdi. Halbuki Sultan Selim kardeşlerini ve akrabalarını mahvettiği halde tebaasını adaleti gölgesinde huzur içinde yaşattı.

(Kurun-u ulâ tarihi içinde ahvallerinden hayal meyal bazı eserler seçmekte olduğumuz Keyhüsrev ve Erdeşir gibi kudema ile bin türlü ihtilâllerle helâka yüz tutmuş bir medeniyetin eccl-i mev'udu (vakti gelmiş eccl-i) hükmünde olan istilâ ve Cengiz gibi müstevli kabile reislerini bahisten hariç bırakalım. Çünkü Sultan Selim ile birinci takımın mukayesesı, misali, hakikate, ikinci takımın ki ise haydutluğu hükûmete nisbet kabilinden olur.)

Zamanın müsaadesi ve yardımı hususunda da kâffesine üstün idi. Çünkü yedi sekiz sene içinde devletin topraklarını iki kat genişlettikten başka bir de Halife-i İslâm ve Hadimül-Haremeyn ünvanlarını kazandı.

Bu halde eğer ömrü müsaade edip de uzun seferlere alıstırdığı askeriyle bir kerre daha İrana gitmiş ve (Çaldıran muharebesindeki tecrübeye göre ağleb-i ihtimal olduğu üzere) Şah İsmaili ortadan kaldırmış olsaydı, arkasından bütün Hindistan ve Maverâünnehri ve şarkî Türkistanı Osmanlı Devleti hudutları içine alacağı muhakkaktı.

Ya İslâmın müteferrik, parçalanmış kuvvetleri öyle himmetli bir zatın elinde toplandıktan sonra - hiç bir vakit bir muhacimin savletine dayanamıyan - Çinler mi önüne set çekerdi? Yoksa - yalnızca Osmanlıların dehşetinden lerzan olan (titreyen) - Avrupa mı karşısında mukavemet edebilirdi?.

Bütün şark, Osmanlıların Sultan Selim sayesinde bu istilâya istidadına karar vermişlerdi.

Hatta Hind'de Devlet-i Babürriyye hükümdarlarının büyüklerinden Şah Ekber, nice zamanlar hasret olduğu bir halefe nâil olunca kendisi cihangirlerin en meşhurlarından olan Timur evlâdından olduğu halde, yine Sultan Selimin mazhariyetini daha yüksek gördüğü için, ismini Selim Cihangir koyduğunu, Sultan Cihangir kendi tercüme-i haline dair yazdığı tarihte beyan eder.

Hamiyetperverân-ı vatan ise milletçe böyle bir devr-i azametın hazırlandığını tassavvur ve yokluğuna büyük büyük tahassür eylemişlerdir. Nitekim İbni Ke-

mal ki, Rumun medâr-ı iftiharı büyüklerdendir. (31) Aşağıda okuyacağınız mersiyesinde Pâdişahın vefatından dolayı Osmanlıların hasıl olan teessürat-ı kalbiyelerine tercüman olmuştu.

(31) Kemal Paşazade Ahmed Çelebi, dünyada Türk asrı ve Türk milletinin de altın çağı olan 16. asırda yetişmiş büyük İslâmî alimlerinden biridir. İslâm ilimlerinin hepsinde yed-i tûla sahibi idi. Sultan Selim Hazretleriyle beraber Mısır seferine iştirak etmiştir. Mısır seferinden avdeti esnasında Pâdişâhla beraber giderken Ahmet Çelebinin atının ayağından sıçrayan çamurun Sultan Selim'in kaftanını kirletmesi üzerine, Pâdişahın «Ülemanın atının ayağından sıçrayan çamur bile bizim için şereftir. Bu kaftan sandukamın üstüne örtülsün.» dediği meşhurdur. Hakikaten pâdişahın emri yerine getirilmiş ve mezkûr kaftan asırlarca Selim Han'ın sandukasını süslemişti. Fakat ne yazık ki, Türbelerin kapatılmasına dair çıkarılan kanunla, bütün atalarımızın, velilerimizin, büyüklük ve şanlı kumandanlarımızın ve âlimlerimizin türbeleriyle beraber halen şu üzerinde oturduğumuz toprakları fetheden ve yirmibeş milyon kilometre karelik bir arazide altı asır devam eden bir cihan imparatorluğu kuran ulu ve mübarek padişahlarımızın türbeleri de kapatılmış senelerce ihmal edilerek kasten birer harabe ve virane olmaları istenmişti. Sonradan tarihi kıymeti haiz (!) bazı türbeler tekrar açılırken Selim Han'ın türbesi de açılmıştı. Türbenin açılışında bulunan Sultan Selim camii vazifellilerinden bir zattan aynen şu cümleleri dinlemişdim: «Hünkârın türbe kapısını zorla açabildik. Kapı açıldığı zaman kendimi tutamıyarak ağlamaya başladım. Çünkü gördüğüm manzara karşısında ağlamaktan başka elimden ne gelirdi ki. Mübarek sandukaları yarı yerine kadar güvercin pisliği ile dolu idi. Sandukanın üzerindeki meşhur çamurlu kaftan çürümüş lime lime olmuştu.»

Kemal Paşazade, Sultan Selim'in vefatı için de şu tariht düşürmüştü:

Rûhunu Sultan Selim'in ya Allah
Gark-ı rahmet kıl bi hakkı Fâtîha
Kim vefâtına ânın tarihtir
«Ehl-i iman rûhu için Fâtîha»

Sultan Selim Hazretleri Hicretin 926 ıncı senesinin Şevval ayının dokuzuncu günü sabaha karşı alaturka saat yedi sularında irtihâl-i darı Nafîs eylemişlerdir.

Azmde nevcivân ü hazmde pîr
Sahibü's-seyf ü sâibü-t-tedbîr

Hem saf ârâ idi hem Âsaf-ı rey
Ne vezîr ister idi ne de müşîr

Eli şemşîr idi dili hançer
Nîze idi kolu ve parmağı tir

Az müddette çok iş etmiş idi
Sâyesi olmuş idi âlemgîr

Şems-i asr idi asrda şemsin
Zillî memdûd olur zamânı kasîr

Tâc ü taht ile fahr eder beyler
Fahr ederdi anınla tâc ü serîr

Gönlü ol sûrda bulurdu sürûr
Kî çala çağıraydı tiğ ü nefîr

Rezm işinde ve bezm-i iyyinde
Görmedi pîr-i çarh âna nazîr

Girse meydân-ı rezme şîr -i delîr
Çıksa eyvân-ı bezme nuhr-i münîr

Olucak dâr ü gir, ol şîrî
Ansun vü kanlar ağlasun şemşîr

Hâyf Sultan Selîme hayf ü dîrig
Hem kalem ağlasun âna hem tiğ